

289*

00

Rewritten Copy.

P. Mathebe. 93

P.P. 1-93 customs, law and Organisation of the Bantwana. K 34/43.

Ditaola xo dirwa mokhotlana wa tsōna ka lodi la šika la thšwene. Ke leokana leo le tlamang dipheko ka lōna. Mme ba re xo le loxa ba lōkêlê ditaola ka mo teng. [Maina a marapô a dirwang ditaola ke ap: xo na le lenaka la kxomo, le leng la mpya lenaka le dirwa kxadi e kxolo, la nthšōxōhlō le dirwa kxatsana e nyane. Hlako ya pholo e dirwa moremoxolo, lenaka xo dirwa la namaxadi. [Xo tla re mohlang xo tšewa morwedi wa kxoši eo a ratang xo ithuta a nthša lenaka mo teng xone e bē kxadi e kxolo, xe xo hlabilwe namaxadi yapre xe xo tšea morwa kxoši kapa mokxōmana kapa kxoši yapre xe xo hlabilwe pholo mme wa nthša mojemoxolo mo thlakong ya kxomo ya kxoši kapa mo kxomong ya pholo.

Mme ka mosō xe xo tšea mokxōmana eo monyane kapa xo hlabilwe kxomo ya malapa a manyane mme wa nthša hlako e nyane fao e tla be o nthšitse ditaola ka mokxwa wa tsōna. Xapê xe o volaile phala o nthša taola ya letolo le ya pudi ya sedimo le ya nku le ya phuti le ya phudufudu le ya kome le ya tau le ya nkwê le ya tlou le ya phaxa le ya lehlalerwa le ya pela le ya thšwene le ya kolobê le ya phaxa le ya noko.

Maina a mawa a ditaola ke aa:

[La mathômô ke dibola a thlako ya moxwadi
Ba diboxile Bangweketsi ke Barwa sehloro sa
ngaka.

[Majane ya Botlola bo makhura bokxamathela
ba diatla, ke hlong ya xo ja le xo tlola

Mojane ya lehlotella la tsela hlotella moeyane
Maeta eti morithi kentse wa eng kentse wa
Modube ke modubaaxaya leeto leeto seelele le
etswa Borwa le etla le bônwa ke Ba lejane ba
Khutswane xare le ba bone. Moyana ya nna
lehlokwa ya hlökêla ruri moyana ya nna
mootlwa ya nape ya utlavêla ruri.

[Mohlakola o motso wa mamahlaxare a kxetsi
se se hlakotsweng se hlakotse.

[Lexwane le le hlôsô thšweu moriri o mošweu
lehumo oo! Bahu ba hwile ba o duma.

[Mabye amamatla eo e seng wa matla ke mang
ke pitse le kxokong. Mabye a se šunkwane
safkxatla a khunwane sa re se mpôna sa inama
inama ya eeka moxwê a bôna moxoxadi.

[Lehlapô la xo bexa mošadê

[Mabye a dipipe bipollang le bipila

[Mabye a dipipe tsa Barolong bipollang le sa
bipile

Ka xa xo hlahlofa bolwetse ka sedimo, dingaka tse ding di bona ka xo bolaya pudi. Ba e thsasa ka sehlare ka mo maraxong le mo phatleng le ka mo dimpeng. Ba thsele meetse ka mo sebyaneng mme ba e hupetse sehupamoya ka meetse xo fihlêla xe ehwa. Ba bang ba dira hlahlofo ya bolwetse ka kxoxo, le yôna ba e hlaba ba lebellê ka mo teng xa yôna mme ba bone bolwetse mo dithsikeng tseo di tletseng madi, mo xong madi a tlala mo pelong kapa mo dipsiong kapa mo hloxong. Mme ba tla sexa dithwana tseo di nang le bolwetse ka moka xa tsôna ba di thšuma ka lebea ba di xadika ba di hlakantse le dihlare, mme ba tla di jesa molwetse tse ding ba tla mo hlabêla ka tsôna ditho tea mmele ka moka. Se seng ba tla se hlakanya le dihlare tseo ba tsong xo di epa ba di tlama ngatana ba di apea mme a fele a e nwa bosasa le mantšiboana xo fihlêla a fola.

Ba bang ba laola ka ditolwana tse 4 le dithlako tse 4. Ba bang ba laola ka ditolwana le dinaka tsa tlou mme sehlôpha sa ditaola xe di hôpane ka moka ke ditaola le leng leina ke Boola.

Serêtô sa tsôna ke ditaola marapôa tse di hwileng malaola di phelang.

Thšupô eo ngaka e bônang bolwetse ka xōna ke
 xo laola ka ditaola marapô a tse di hwileng
 malaola di phelang. O tla re xe a tsea sepo seo
 sa tsōna mme a di huetša ka moya kamo
 molomong wa sepo mme a di thsollêla mo
 fase. a di nthsa ka xo latelana xa pila xore
 e se ke e tswang ka mo sepong ya wêla mo dimo
 a e leng mo fase, ya tloxe ya e hlanosa lewa la
 yōna e swanetse xore taola e ngwê le e ngwê di
 wêlê mo lebatlaneng la yōna e noši e mpe e
 tete xo ya kua xo e ngwê. Mme yēna mongake o
 tla lebêlla xore dithlako di swere lewa mang
 xapê a lebêlla xore dithšika tseo di hlabang
 di lebeletse kae le dithlako xore le tsōna di lebeletse
 kae, mme o tla re xe dithlako di wele bošoro di mo
 hlaba ka mašika le ditolwana le xore lewa
 la ditaola le utlwana le dithsika.

Xe mohlomong ditaola di swere moraro o
 moxolo wa sedikwadikwe tetelexo a motse ke
 leballô monga motse o šia xo laola bola o šia
 dithlako xo tla mo nthsa. Moloi eo a ka kua ntšê
 o bitswa ke wa kamo xaê a re tlaa ka kwano
 mahlaku ke a butse baloi re baloing bang.

Mme ditolwana le tsōna di šupa kua molwetseng
 mme ngaka e tla nape e tia matla a xo bolêla
 xore motho eo o loilwe, mme o tla a be a re tsōna
 tsee! xe e se tsa ka nka di thšuma xe di ka
 bolêla maaka. Mme o tla re xapê a re xe o
 sa nyake banna o hwile. Mme o tla nape
 o re banna ke bo wena, mme o tla nape
 a nna a xo alafa.

Xe o se na kxomo ya xo lefa ngaka o tla mo
 kxopêla sebaka se seng xapê, xe a xana o tla
 mo šupetsa ngwanyana eo monyane wa re o
 tla tle a tswa kxomo eo, mme e tla re mo boxadi
 ba xaxe ka xo bitsa xore e tle ke xo lefe molato
 oo wa kxomo. Xe a xana o tla mo šupetsa
 kxarebê wa re e tla re mohlang a tsewa ka xo
 nea kxomo, mme o tla dumêla mme xo tla
 feta mengwaxa e fetsang seatla 5, a ši a
 tsewe mme o tla tle e re ka ngwaxa wa bo
 6 a re xo tsewa o mmitša o mo nea kxomo
 e lengwê fêla. e seng tse pedi xore e le krale.
 Xo boletswe xore kxomo, mme o swanetse xore
 amoxele kxomo e seng dikxomo.

Xe yôna ngaka xo rata yôna o tla re xe
 wêna o pallwa ke xo mo lefa ka kxomo mme
 o mo šupetsa kxarebê eo e tlang ya tswa
 kxomo, o tla xo kxopêla kxarebê eo a re a e
 nape ke mo tsee ke tle ke nthse dikxomo tse
 ding, mme xe le utlwana o tla mo nea kxarebê
 eo, mme a nthsa dikxomo tse ding. Le yôna ela ya
 molato e tla nape e balêllwa mo xo tseo tsa
 boxadi.

Xe motho a ka xana xo lefa ngaka mme
 ya be ya mo isa kxotla re tla xapeletsa xore
 e be o mo lefe, mme xe o xana re tla re e re
 xe o hlalefa ngaka o be o hlalefele bolwetse o se
 ke be wa laola mme fêla lekxotla le tla mo
 xapeletsa ka xore a rumotse ngaka.

Xe ngaka o e beditse xore e tle e xo laole e
 tla xo kxopela thšélētē ya ditaola ka fao a ratang
 ka teng, mo xong o tla xo kxopela 1/ kapa 2/6.
 Mme xe e le: mo xaē xa xo pate diswe selō o tla
 re letsatsi le leng a pea byalwa mme wa mmitša
 a tlo nwa, mme wa mmotša wa re byalwa
 bo ke ba xo leboxa xe o mphekola byale ka lentšwe
 la moxolo-xolo a re ngaka e sa dibelweng kxomo
 e dibelwa mpa, mme mosadi o tla a pea byalwa
 tšatsi le leng a go fa ngaka, ke tefa ya xaxe xe
 a ntse alafa bana. Mme xe a ka alafa eo moxolo
 ka mo lapeng kapa le xe e le ngwana a lekilwe
 ke baloi ngaka ya meehla e e ntšeng o e nea
 byalwa ya mo lekolla a fola o tla xo bitša kxomo
 ka xore o xo lekolotse molekong wa lehu.

Xe ngaka o ka e bitša xore e tle e xo theele
 motse o itse xore o tla xo bitša kxomo. Xo thea
 motse fela ntlē le kalafō ke kxomo. Ditaola le
 dihlatšana tša xo nwa kapa xo nea dihlatšana
 tša xo nwela kamo teng le xo kxoxela hlōxō xe
 e ōpa o tla xo bitša ^{lesome} ~~1/6~~ kapa pudi mo xong o tla
 xo kxopela ^{popo,} ~~1/6~~ (xe e se teng o tla nthša nku yōna)
 mola e bang nku xo fedile ke ponto xa xo kxathalexe
 xore ke kxapana kapa namaxadi yōna ke
 ponto £1. Xe yēna ngaka e ka xana tefa eo a e
 xalala le ka ya mošadē, ka xobane kxomo ya
 ngaka xa e tsuale. Xe a ile a xo alafa wa se
 ke wa patēla o tla mo rea wa re ke tla xo nyakēla
 xo tla feta sebaka a xo botsisa xore kxomo ela
 e kae mme xe o se na

Ngaka e sepela le dithšaba, e sepetsa dihlang e alafa. Mohlomong xe a le mahlatsa batho ba tla tla xo yêna xo tlo alafiwa moo a leng teng. Ngaka xe e laola molwetse xa nke e botšisa xore wêna molwetse o bolawa ke eng. Xa nke e botšisa, ke yêna a botsang molwetse xore o bolawa ke fa. Mme molwetse o tla dumêla mo xong a xana.

Yêna ngaka xe e ka re xe a botsa molwetse mme a mo kxodisa ka xo mo phekola therêšo o tla nape a mo kxomarêla xore a ke o nape o nkalafe e se ke ka hlwe. ke yo nyaka dingaka tse ding. Mme a mo phekolêla kamo lapeng kapa ka kua mafure kua thopeng ya molwetse, xe a le kua xa ngaka o tla phekola kua thopeng ya ngaka. O tla mo phekola bosasa le ka meriti le bošexo ka lebone. Xo tla ba bôna fêla ba babedi kapa xe e le ngwana e tla ba wêna tataxwe le maaxwe le ngwana eo le ngaka fêla. O tla thibêla batho xore e se ke ba ba teng o tla lesa bana ba lapa le bas a ba thsepileng.

Xe xo laolwa ka xo bina sedupe xo kxobokana batho ka moka xore e tle se šupe moloi eo a xo loyang. Mme sedupe xa se nyakexe ka baka la xore se senya motse ka xo šupa motho le xo bitša motho ka leina.

Dingaka di bōnwa ka diaparō tsa bōna eo mong o tla rwala kuane ya thšwene eo mong o tla rwala kuane ya thuhu eo mong o tla apara marapō mo molaleng eo mong a thsoka dinaka le medu le marapō mo mmeleng wa xaxe, mme ^{le} thšupō eo e tlang batho ba bōna ka tsōna diaparō tsa yōna ngaka.

Dihlare tseo e leng tsa bongaka ba xaxe ke tseo a di rutilweng, mme a ka re xe a feletswe ke se seng ya ba xōna a ka rekang seo a se nang naso, kapa a ka yo se ēpa xe se le teng moo naxeng eo a leng mo xo yōna. Xe dihlaré tse ding di sa mele moo a leng teng ke xōna a ka yong xo rēka tseo di seng teng mo setereikeng seo a leng xo sōna, o tla rēka mo xo bao ba di rekisang kapa mo mabenkeleng.

Xe bana ba ngaka ba sa rate xo ruta bongaka ba tatabō ka moka xa bōna le basetsana, o tla hwa ka tsōna. Xe a ile a ruta motho e mong, eo a mo lefa ka thswanelo, ke yēna eo e leng mo jalefa la dihlaré tseo a di rutilweng ke ngaka eo, mme bana ba xaxe ba di xanne. Xe ngwana wa ngwanyana a ka di rata tataxwe o tla mo ruta mme yēna a ka se ke a lefa byale ka mošimane.

Mme a be a nthsa kxomo ya xo šupetswa metlang ya dihlare, mme o tla nne e re ka mosô xe a ntse a di sebedisa a lefa xo senyana xo fihlêla mafêlêllô a tsôna, mme tataxwe o tla mmonthsa tsôna ka moka xa tsôna le mafêlêlô ao ba reng ke xo ingatolla lekxeswa. Mme o tla mo rea a re ke xo file lefa la ka ka moka xa lôna se leo, o sale o thsameka ka lôna. O lôte dihlare tseo tsa ka.

Xe a rutwa bongaka, o tla bo rutwa mengwaxa e lesome, 10, le dikxomo e tla ba lesome la dikxomo mme e tla re xe a feditse xo mo ruta ditaola xwa apewa byalwa xwa hlabiwa pudi mme a kxaolêlwa ditaola. Ka mosô xe a feditse xo rutwa dihlare o tla kxaolêlwa dihlare xore kajeno o ngaka ka noosi ke feditse ka xa wêna.

Dingaka xa di na kôpanô ya setlamô sa bôna, ba kxopêlana dipheko tseo ba se nang natso. Motho xe a rata xo ithuta ba tla bôna xe a babaletse xo ithuta a bile a nthsa ditefa tsa xo ithuta xôna mo mathomong.

Dingaka di putana dihlare tse ding ntlè le tefa eo mong o ruta eo mong sehlare se eo mong a sa se itseng. Xe e le motho eo e seng ngaka ba a xana xo xo bonthsa motlang wa sehlare. Xe o re ke nyaka xo itse motlang wa sōna le mekxwa ya sōna ba tla xo kxopela kxomo. Ngaka xa e rutwe dihlare tsa ngaka e le ngwê, o rutwa tsa dingaka tse ding xore a baane le dikarolo tse nthši tsa xo alafa ka mehuta-huta, mme fao o swanetse xore a lefe ngaka eo e mo putang bongaka bošele.

Ko rutwa bongaka xo lefiwa ka dikxomo tse lesome, mme o tla re moraxo xe a lefa ba bang a lefa ka bonyane bo e ka bang dikxomo tse di fetsang seatla. Mme xe a bōna xore di phala tsela tsa mathōmō o tla lefa xo feta 5, o tla nyaka xore a itse byale ka yōna ngaka eo mme o tla lefa kelo eo e nyakwang ke ngaka eo.

Bongaka bo na le xo jêlwa lefa ke morwaxe xe a ile a dumêla xore a rutwe ke praxwe mme o tla re xo mo ruta mme a mmotsa xore o swanetse xore o di budulle le xe e le dihlare tseno, o tla nthsa 10/- kapa pudi ya ditaola a nthsa k! ya khunolla moraba.

Dingaka tša setšhaba ke banna thata, basadi xa ba nyana, le xe ba itše ba bang xa ba hlaxise bongaka ba bōna. Dingaka tša basadi xa dinyana xo atile tša banna. Mme xe ngaka di alafa malwetse a mantšhi mme xo e xo baa ne le bo bong bo bo pallang dingaka tse nthēi mme bo kaonwe ke ngaka e ngwē ka xobane bōna dingaka xe di alafa xa ba dumele xe a ka re a xo alafa wa bitša ngaka e ngwē ntlē le yēna o sa mo kxopēla xore a ke a nyake ngaka e ngwe. Orata xore xe a alafa molwetse, le xe molwetse a sa fole o mo kxopēlē yēna mme a xo dumelle, mme e tla re le xe o ka fola yēna ngaka eela ya mathomo o tla mo lefa ka kxomo.

Ba fapana le lentšwe la moxolo-xolo le le reng motho ke tlou wa lweswa xe a lwala. Batho ba ka nne ba thusa ka dihlare tse ding. Baloi bōna ba thusana xe ba loya motho mme ba fihlēla lesome la baloi xe ba loya motho a le mong, mme ngaka yōna xo alafa e le ngwē mo molwetseng, mme motho eo a be a hwe ngaka yōna e ntse e mo nea dihlare e sa bitše dingaka tse ding byale ka baloi xe ba bitšane ka bonthēi ba bōna ba re motho eo ke yo popotā wa re palla.

Bantwane ba bina thôlo kajeno. Mathômô ba bina kwena. Thôlo ba e binne xe ba šino xo fihla kua Moxaxale ba humane Maphaxwana kua teng mme ba axile kua Kxojane le Moxaxale mme naxa eo ya Mphaxwana kajeno e leng xa Makxwa ke naxa e le ngwê le Moxaxale di beelane mellwane, mme bôna ba bina thôlo ya maralla bona ba re xe ba ithêta ba re Bantwane re Barolong re barwa thôlo ya maralla.

Ba Matlala ba banthši ba ba tswang xa Maserumule ka phaladi ya 1900. Xe e sa le ba thselêla kwano mošoono wa Lepenole ba napile ba axile mono Ntwane le Bapedi ba ba binang noko. Mme ba Matlala ba bang nne ba bina hlanghlaxane, kajeno ba bina psiri ba e binne xe ba tswa kua Bokxalaka kua xa Matlala a thaba. Psiri ba e binne xe ba le mo tseleng. Le ba bina kxabo ba teng ba re ba bina kxapu mme ba rea kxabo, ke Bakxatla, xe ba leboxa ba re kxapu. Bantwane ba re Thôlo Mokuwena, ba bang ba re Mokuwena.

Ba binang phuti ba re Mokone, ba binang hlanghlaxane ba re Šše Motlokwa, ba binang noko ba re Mohlakwana a Raphoxole.

Ba ba binang tlou ba re xe ba e rēta ba re Senko Senwa pele ding di sa dutše. Ba re bōše tlou.

Xe motho a sa leboxa ka serētō sa xaxo xa a na taba xa se molato. Batho bao e leng leloko le le ntoo ba a tseana, kapa le bina tlou ka moka xa lena le a tseana. Xo ilwa ngwana wa mmamoxolo le wa mmangwane le wa Rangwane. Mmamoxolwaxo xa o tsee bao e le leloko le le mo kxaupsi naxo, o tsea leloko leno leo le leng kua kxolê naxo mme a bile a bina kwena byale ka wēna xe o bina kwena. Xe a bina phōōfōlō e šele o ka se ke wa mo tsea fēla e se ngwana eeno. O ka mo tsea ka leloko la xore ke ngwana a raxadi a tate-moxolo kapa ke motswala a mme kapa ke ngwana a Rangwane a tate.

Ke bōna bao e leng bao o ka ba tseang ka leloko leno. Xe batho ba hlomphe moxatsa kxoši ba tla re ke Mmaxo-Batho, kxoši ya rena, Mma-bana ba nthši, Mma-idithšuaana Thōlō Mokuwena a meetse. Monna ba tla re Tau Ra-batho, Sebata sa banna.

Ke xo le morêrô wa boxadi maloko eeno ka moka wa ba bitsa mme ba tllilo^{xo} tisa boxadi le xo apea dijô tsa boxadi le xo tila mo kxorong ba hlakela le xo abela malalediwa, mme bôna ba tla newa diabela tse di fetang tsa ba bohle.

Le ba ba leng ka mo thopeng ba newa setho sa bôna ba noosi le byalwa ba bôna nthšele.

Diphôôfôlô tseo di binwang ke batho le tse ding tseo ba di ilang.

Ba bang ba bina thôlô, kwena, kxomo, phuti, nare, tlou, psiri, hlanghlangane, tau, phofu, peba, noko.

Bantwane ba bina kwena;

Maphaxwana ba bina thôlô;

Bahwaduba ba bina kxomo, ke nare;

Mathopya a Maxari ba bina Tlou;

Ba Monaxeng ba bina phuti;

Ba Thaxa ba bina psiri;

Ba Matlala ba bina hlanghlangane;

Bapedi ba bina noko;

Ba Moima ba bina peba;

Bakôpa ba bina kxaxa.

Mme dilô tseo di sa jeweng ke kolobê, katse, phaxa, tlou, pere, sepekiwa, mankxodi, peolane, kwena, psiri, kubu, moletâ sake.

Motho xe a bolêla a noši a bōna batho ba ba seng teng a thšêxa a noši kapa a dira tse di sa thswamang re re motho eo o na le badimo mme o tla alafiwa badimo a apeswa thšila ya batswadi ba xaxe, kapa xe a ba lora mme o tla apeswa phetâ ka se seng seo neng a se thswara. Xe a sa ke a fōla o tla binisiwa xore a newa lephala sedupe e tle se mminise a tle a tloxêlê medirō ya xaxe ka moka xa yōna.

Mme o tla bina a šupa tseo di patilweng kapa a bolêla ditaba di šele. Mme sōna sedupe xe se biditswe xore se šupe xore dithswenyexo tsa motše wa xaxo ka xe wēna o mmiditse o tla xo botša boloi le mekwa e meng ya makunutu.

Methleng a re xo xo botša le maina a batho bas ba xo bolayang o tla ba hloya.

Xe motho a itêile thšwene kwa ntweng o a hlapiswa o a fokwa. Le xe mosadi a fošitse ngwana o tla hlapiswa a fokwa le yēna a sepela le metse le meraka ya dipudi le ya dinku le ya dikxomo mme a foka. Le xe a hwetswe ke mosadi o tla foka le xe a hwetswe ke monna o tla foka maraka ka medu ya sehlaré se se kcatlilweng mme sa thselwa ka mo metseng a pitsana ya Sesotho le xe tladi e itêile sehlaré kapa ntlo xo tla fokwa mo tladi e itêileng teng.

Dikxomo di e di hwe ka moka xore e be o bitse ngaka xore e phekole, mme le bana ba motho ba e ba thswenyere mme e be o bitse ngaka xore e tle e phekole mme e tla xo botsa xore ke badimo. Mme o tla hlaba kxomo wa apea byalwa wa kxobokêla bana beno ka moka xa bôna xore ba tlo xo xo rapedisa badimo ba xo leballê.

Mohlomong ngaka e tla re o loiwa ke motho eo mong mme o tla xo alafa xore melekô yohle ya dithswenyero e xo tloxêlê. Xo na le dithaba tseo di nang le mešima ya badimo e reng xe motho a ya hua têng o rapele ka xo hlaba mokxoši o re "Ke nna ngwana wa xaxo ke e tla fao xo wêna ke swere boxôbê le nama le dinawa le ditloo, mme ke kxopêla xore ke tlo êpa letsoku fao motseng wa xaxo". Mme o tla re xo fihla wa ngatha tsa seo o hlaxang o se swere wa lahlêla ka mo mošimeng o wa badimo.

Mme o tla re xe o kêna wa xotetsa mollô wa thutse xore e be lebone la xaxo le le sa timeng mme o tla kxaba letsoku le, ka xore o ile wa mo kxopêla wa be wa mo rêta wa re "Wêna tate moxolo ke tla fao wêna pre moxolo matsofala hlôxô".

Le motho a sa fihlwa xa pila ka thswanelô mme xo na le dipelaêlô e ka se ke a epollwa, xo tla rapêlwa ka kxomo kapa seo se ka bang teng xore a robalê. Kua lexodimong batho ba ba eng ba re xe ba lwala ba fihle teng ba re ke metse e swanang le ya mo lefaseng lee, le mekwa le diaparô ke tsôna tsa rena, le meaxô ke yôna e swanang le ya lefase le mme ke kua Bohlaba-tšatsi koo e leng lexae, mme tsela ya mathômô ke e yang Bophirima mme e be xôna o yang kua Bohlaba-tšatsi.

Mme bôna bahu ba re bôna xe re le mo lefaseng le xe re thlaka ba re bôna kapa re ya thaba ba ntse ba re bôna. Xo ūpa xore ba mo kxaupsi le lefase, ba bôna tse di direxang mo lefaseng.

Batho ba itse Modimo xo mo rapêla ba itse xe yêna Modimo a re bôna xe re senya dilô tse tsohle a di itse mme a bile a di bôna, mme re rapêla badimo ba rena xore ba re rapêllê Modimo eo a leng ka kua xodimo xore a re fê tseo re di kxopêlang le xo re fokoletsa dithswenyexo tsa rena. Malwetse a batho le malwetse a dikxomo le ditlala le dikômêllô re a itse xore ke kxati ya Modimo.

Ke xo rapêlwa badimo re hlaba judi,
 nku kapa kaomo, seo se jwang ke rena mo
 lefaseng. Ke apha byalwa xwa binwa xwa
 opelwa xo rapêllwa motho re bolêla ka molomo
 xone 'Lena badimo ba rena bas re tlileng mo
 xo wêna tata moxolo kapa mme-mozolo kapa
 tata re tlile mo xo wêna re tlilo xo rapêlla
 ngwana wa xaxo šo, yêna morwaxo wa
 meehla o na le dithswenyexo ka xa wêna
 mme re mo rapêlla ka pholo e nthso seo
 wêna praeso e bile re xo tliseditse le byalwa
 se boo re bo thollêla mo malong a xaxo...
 xone o re leballêlê dibe tea rena le mošwang
 wa kxomo ya xaxo a soo morwaxo a fôle
 dithswenyexo le malwetse, a ke merapêlô ya
 rena e fihle xo mmopi wa lexodimo le
 lefase mme e ke re khutse maswenyexo."

Mme xo tsewa ngati ya mošwang
 di foxohlwa mo xodimo xa motho eo mme
 diphorolô tea thšila ya motho eo di lahlêlwa
 xodimo xa lebitla le mošwang le byalwa bo bo sa
 hlottwang. Mme badimo ba tla mo roballa o tla
 -fôla maswenyexo a xaxwe a fôla,

Moya wa motho xe a sa ntse a bopya ka mo tšeng o phela ka madi a mmaxwe le bophelō ba mmaxwe, mme e tla re xe mosadi eo a ntse a bopa madi a mme e tla re xe a feditswe xo bopya xe a batametse xo tšwa, ke xōna moya wa mosadi eo ka madi a xaxe a xo phela a ntšeng a bopa ngwana eo ke xōna moya o kenang mo ngwaneng. Madi a ngwana ke ōna a bopang moya wa ngwana xore o wa phela ka xe a na le madi a xaxwe a noši le dikobyanana tsa xaxe a noši.

Moya wa motho o tloxele nama e sa le yōna e toya, xe moya o ka tšwa mo mothong madi a motho a xatsela a ēma a se hlwe a sepela, motho eo o tla hwa o tla ya ka kua lexaeng kua xo leng sethšaba sa baxolo-xolo. Hwano ba re re tlile morakeng kua xae xo teng koo xo leng khutšo ya baxolo-xolo, kua lexodimong. Moya wa motho o ka se ke wa kēna mo phōōfōlong le wa yōna o ka se ke wa kēna mo xo wa motho.

Motho eo a phelang a ka bolēla le badimo ka toro le xo kxopēla ka dipheko le dira dihlabēlō. Ke xōna xo bolēla le badimo, ntlē le fao o ka se ke wa bolēla le moya wa lexodimo ka nama e phelang.

Xe ~~kō~~ma ya bašimane e tswa xo tla nyakwa maitēa thšwene xore e tle ba ba leke pelo le xo baafa pelo e boxale xore e se ke ba boifa selō tsa ntwa.

Xapē bōna maitēa thšwene ba lomisa bao ba tswang marumong ba bolaileng batho mme xo tla bidiwa bōna maitēa thšwene e tle kxoši a ba hlabise dipholo mme ba pharume ba tlotse motaka mo momong wa leoto la mpya le mo mahlong xo dikolosa leihlō ka mmala o mošweu ka mo dimo a dinthši le mo xare xa mahlō a mabedi byaanang : ke xo ja taka ya maitēa thšwene le lerumō la xaxe le jeswa taka ka molōra o mošweu phatla le mahlō le momo wa leoto.

Mme xe le bōna xore batho ba ba a re imēla le tla rapēla la nthēa kxarebē la yo rapēla ka yōna e le ngwana wa kxoši mme ntwa e tla fēla. Dikxoši xa di ételane, ba hlabana xore es mong a fenye es mong. Ke xōna a ka nthasang diloba xore se o loba kua xo yo mo fentseng, mme yēna xe a šino xo loba mme diphapang di fēla ke xōna a ka mo ételang

Mme xe marumô a le wetse xodimo le thšaba ntlê le xo ba boloka bas ba bolailweng mo marumong, mme manaba a tla ba hlakola dihlakola tseo ba yong xo bexa ka tšona ko xae xabo bôna kua kxošing. Xe ba hlabana mme wa bolaya motho o swanetse xore o mo hlakole marumô a xaxe o yo bexa ka yêna. Baabo yêna ba tla xana ka yêna xore e se ke wa mo tsea kapa xo mo hlakola wa mo nthsa dipheko tseo di nyakêxang xore e tle di go upa marumô a xo foka dira xe di tswa xore e tle ba fenye dira tsa bôna ka dipheko tseo di tswang xo bôna

Xe dira di tswa di tla fokwa ke ngaka ya marumô eo e itseng marumô. Bantwane nne ba fokwa ke Ranthšilane Hotels. Ka mosô xwa foka Modimo ka mosô xwa foka morwaxe

Mamookana le katsa Hotels o na foka dira xe di tswa a tswala nlepa byale ka mosadi. Pheko engwê ba tla ya nayo le yêna ngaka eo o ya nabo xe e le mo kxaupsi o tla ba nea pheko ya xore e tle ba fenye dira tseo.

Xe ditopo tsa manaba di hlakotswe xo tla Comiswa batho ba ba bolaileng mme xo tla thwe ke maitša thšwene. E tla re xe kôma ya basimane e tswa mme xwa kxêthwa bôna xore ba itee babolli.

Xe xo hlabanwa xo ye xo botšisiwe mošatê xore a xo newe batho polêlô eo e tšeng ba itsane ka yôna xe ba bitsana. Ba tla kxobokana mme ba dina setlamô sa xore e re xe re bitsana re boleleng xore a re ipitseng ka sefela sa xore re ba pudi a phoko mme ba bexêla le yêna kxošî mme ba tla aba mefatô, ya re xe ba kôpana e le bošixo ba bitsana ka xore wa podi ya phoko.

Xapê ba tlôla ka molôra mo phatleng kapa mo leotong kapa xo dikolosa leihlô kapa mo mohlaaxareng xore e be seka seo ba tšeng ba itsane ka sôna. Mohlomong ba tla re bošixo ba Matswa dibesong ba klasela motse ba o rakella ba ba bolaya ba hlabana mo xare xa motse ba thêuma matlo mo xong ba tla ba tsibisa xore a re yo xo kôpana kua mmotong fêla kua šoheng mme ba tla tšea marumô le melamu le dilêpê.

Xe ba yo hlabana kua kxole ba tla tšea makoma le matosana a metse mme masoxana ke ôna a tla kxêthêlwa nthleng ya lethsolo, mefatô e xo ya ka xo latêlana mme ba baxolo ba tla nna mo xare mo sehubeng sa leneko. Kxošî e tla nna kua xaê le banna baxolo le batseta ba ba tsofetseng. Mme e tla re xe ba hlabana ba tloxe ba bôna xore re a imelwa, ba tla romela kua xaê xore kxošî a e thšabe e ye kua naxeng.

Basadi ba tla nthsiwa mo xae ba iswa kua
 xo leng dibô le yêna kxoši ba tla kxêtha lewa
 la nnete xone a yo kêna ka mo xo lona le banne
 ba le ^{bane} le basadi ba xaxe, Mme xe ba imêlwa
 moo ba bonang xone re tla yo feta kua xae re
 thšaba ba tla thšabisa kxoši ba isa kua pele le
 basadi

Ntwa ya baxolo-xolo ya marumô e ne e
 re xe xo yo kôpanwa ka marumô xo opelwe
 dikôša tša marumô le tša xe xo thšoloxa madi,
 kôša ya xe xo hlabanwa xe ba batamelane le
 manaba ba tla opela kôša ya bofêlô ya madi
 e reng (O tsee ha hoo o tsee) - (Ngwana wa
 mona bothša wa bolêla) Ngwana mmaboi a
 thšabe bothša e sa le bo xobêla bo ne o tsee.
 Ba kxahlana ka marumô le ka dilêpê ba
 remana, serišane se tla salta mošimane
 o tla itea ka ngana ya tsebe mo fase
 mmaxe ya sale e le sefuša, mosadi a
 rwala lethširi. O tla boolwa selemô
 sabo mpedi a xo rêkwa ka kxomo.

Batho ba ba hlabikweng ba tla iswa
 kua moraxo le ba ba hwileng ba tla yo
 bolokwa kua xae.

K34/43

Mašimo a kxoši a thšittlana xo ya ka malapa, a mang a ya ka thokô ya Borwa mang ka thokô ya Bohlabêla a mang a ya ka thokô ya Bophirima ka fao kxoši a ka nneng a kxêtha mobu ka teng le ka thokô eo yêna a bônang a ka isa mosadi eo mong kua teng xo mo lemêla.

Boxolo ba mašimo a itekanna le a ohle di tla fetwa ke ya mošatê fêla ka xe e le ya sethêaba. Thšimo eo ya mošatê ke ya kxoši o e hlakane le mosadi wa xaxe yo moxolo. Thšimo eo e tla re xe e hlaxolwa ya hlaxolwa ke batho ka moka xa bôna, le xe e lengwa e tla lengwa ke batho ka moka. Motseta ke yêna e leng molebelli wa thšimo, le xo nea batho melaô, mme yêna mosadi wa kxoši a ntse a le teng.

Ka xa motho xe a ya ntweng.

Motho xe a ya ntweng o ya e le lesoxana le le xodileng le na le thlaoloxanyô. Xe ntwa e le teng o tla ya ntweng. Basadi xa ba hlabane le xo thuša selô. Marumô a thulwa le dilêpê tsa xo hlabana di a thulwa xore e be tsa ntwa fêla. Motho eo mong le eo mong o na le lerumô le selêpê, o na le dithlôbôrô tsa xaxe, eo mong le eo mong o ipolokêla dikwatse tsa xaxe.

Bahlabani ba ya ka mefató xe ba abiwa, xore mphatô o mong a o potee ka thokô engwê o mong ka thokô engwê. Mefató ke batho ba ba tswetsweng ngwaxa o le mong, kapa le xe eo mong a ka ba kua moraxo ka mengwaxa e mebedi kapa o le mong e tla be xo lokile ke mphatô o le mong, byale ka mphatô wa Masonya, Mathiba, Matšedi, Maphaswana, Mathamaxa, Mabyana, Mapulana, Makuwa, Matlakana, Mathuya, Matladi, Madima.

Molaodi wa mphatô xa ka kxêthwa o tswetswe ka borêna e le ngwana wa kxoši, xa a kxethwe. O latêllwa ke morwa raxwe mo xo buseng mefató. Eo mong xe a sa utlwe o tla ôllwa ka kxati xa lefe ka selô o lefa ka mmele.

Motho wa lefyêxa ba re xabo lefyêxa xa xo llwe, xo llwa xabo moxale. Mme motho xe e le eo boxale a bolaya motho kua ntuweng a itea thšwene o tla tle a lomiswa ke kxoši mme a be a mo nea kxomo. Mme xe dira di tswa di a foka. Morongwa o rongwa fêla xa xo na thšupô ya borifi, yêna o tla isa ditaledi tsa molomo koo yêna a romilweng kua têng.

Kxôrô ya Bahuaduba xe ba tswa kua
 Khwadubeng, eo moxolo nne e le Mottafe.
 Ba ile xe ba le kua Nyane, xe ba axa mēšašane
 mme motho eo mong e le mokxômana wa Kôpa a yo
 botša kxoši a re ke humane batho ba axa mēšaša
 kua šokeng. Mme kxoši a re batho bao ba tla re
 yalliša xo lebēlla, mme ke xe kxoši a re yo ba
 bitša a ba re batamele mme ka nnete ba tllile ba
 tla mo xaê, mme ba ile xe ba ši no xo fihla mme
 Bakôpa ba re a xo be kxomo ya selêpê mme ke xe
 Mottafe a re rena re na le bašimanyana fêla,
 mme eo a leng tēng seo leina la xaxe e le
 Lefahlo. Mme kxoši ya Kôpa a mo amoxêla. E ne
 e le eo monyane ka kua lapeng la bo Mottafe
 e le eo e leng xofetšane.

Mme o ile a xolêla ka mo mošatê ya be ya
 ba lesocana mme kxoši a re xe a mmolotša
 a kxobokanya Bahuaduba a re kajeno eo ke
 yêna e leng sehlôxô sa lena Bahuaduba ka
 moka xa lena. Mme ya re kua xa malome a
 kxoši kua Maetane a mo nea mosadi wa
 malomeaxe wa Maetane,

mme leina e le Maleope, mme xwa re yêna kxoši ya Bakôpa yêna a tsea monnaxo eo a tserweng ke Lefahlo, mme a šupetsa Bahuaduba xore kajeno kxoši ke eo Lefahlo. Kxati e sa le xe e bewa ke kxoši eo ya Kôpa xo thôma mo nakong eo xo fihlêla kajeno. Eo Maleope ke eo moxolo xo Madixwabe ke ba Maetaane kxôrô eo sehlôxô sa yôna e ne e le Mašilo.

Mme yêna Lefahlo a tsea Maleope^{mme} a tswala Motibelo, mme yêna kxoši ya Kôpa Monamodi a tsea monnaxo Maleope a tsea Madixwabe. Lefahlo a tswala Motibelo mme a tswala Mantswanyane mme Mantswanyane a yo tsea kua Maxaring xa Mohlamyane mme a tswala Seopeleng.

Kxôrô Ya Ba Malefahlo.

Sehlôxô ke Rameši Malefahlo. Ke morwa Šixamo tataxo Šixamo ke Seopeleng, tataxo Seopeleng ke Mantswanyane. Tataxwe ke Motibelo. Šixamo o na a tšere basadi ba 2, e le Swaane le Mampe.

Swaane a tswala Meleng, Rameši, Leafa le Adam, Matlou le Ramadike le Marantšou ke Pelo, ke leina le le ntoo, Marantšou le Pelo. Mampe a tswala Mapodile, Ramošiwane, Modupe Mpee, Malefahlo, Molefe le Mantswanyane.

Seopeleng ke Modimo, o na tšere basadi ba 2, e le Mašixamo le Pulaane. Mašixamo a tswala Magaane le Šixamo, Morope, Marauase, Madikake le Dithlake le Monamaladi.

Pulaane a tswala Mošidi, Ntšivee, Mmadire le Mpedi le Nthšitle.

Rameši morwa Šixamo o tsere basadi ba fetsang seatla, 5. Wa mathômô ke Morakane mme o ile a tswala Šixamo, Madikake Mproxwane Marauase.

2. Mamothšabo a tswala Dikeledi, Makxature, Lefahlo.

Morakane ke Mamokawane ke morwedi wa Molahlexi.

Mamothšabo ke morwedi a Mottlake Phora.

3. Podilane ke morwedi a Thakadu o mo tsere kua Maxaring xa Mohlamyane mme a tswala Sekxwane, Mayane, Madinoko le Morope, Madixwabe le Dithlake, Pule.

4. Mamokxapi o mo tsere xa Nkadimeng e le morwedi wa Kxwadikxolo e le wa borêna mme a tswala Sexotoke, Iseke Matobolo, Kxodikxolo, Mputle.

Mosadi eo mong xapê ke Piyaane o mo tsere xa Phaahla, o ile a tswala Morongwe Nyabeeng, Nyeke, Rapopang, Maleketō Nyitle.

Mme xo ile xo hwa Mamokawane mme a yo tsea seantlo xabo Mamokawane, ~~mme~~ a tsea Mmakati e le morwedi wa Ratile Mathebe. Mme Mmakati a tswala Seopeleng Poto, Mnone, Nyanyaane.

Adam monnaxo Rameši o na le basadi ba 2, ke Matlou le Mamotlobe, mme Matlou a tswala Šixamo, Nkebenyane, Modise, Kupa, Mantsweng, Mamotlobe a tswala Modupe, Mantswanyane, Mašixamo. Ramadike o na le basadi ba babedi, 2. Eo moxolo ke Masehloko, a tswala Modikwane Sehloko, Lefahlo, Leboxe, Rapopang, Nyeke.

Mosadi wa bobedi Mankezi, a tswala Moaxabo, Makotupo, Lefetlane, Motebo.

Seopeleng Modimo Malefahlo o na a tsera Maphello, e ne e le morwedi a Mokanye, mme o ibe a tswala Šixamo, mme yêna a tswala Rameš'i, eo kajeno xe Bahuaduba ba kxobokane e leng sehlôxô sa bôna xo thôma xe xo š'i no xo bolla Lefahlo xo fihlêla kajeno, ke yêna e leng sehlôxô sa Bahuaduba bao ba leng kua Ntwane, byale ka xe nne a nthitswe xore ke yêna e leng kxomo ya selêpê xa Hôpa. Mme ba tloxe ba fallêla kua Ntwane le ba bang ba Malemone a maxo. Ke yêna makxolo a ba Malemone.

Ha mosô xwa tla Bahuaduba ba Mollafe, ba bang ba sa le kua xa Hôpa mme ke leloko la Bahuaduba ba ba leng kua xa Mosehla mo e leng xa Mathibe Jwartebooi state mo xo leng kxosi ya Bahuaduba.

Mo motseng xo na le mo xo thsollêlwang matlakala, xo bidiwa thotobolo. Dišexo di na le dintlwana tsa tsôna. Xo na le ntlo eo xo xotswang mollô mohlang wa pula, xe pula e sa ne xo xotswa mellô mo dibesong tse di leng mo lapeng. Xapê xe xo apewa mabyalwa a apelwa ka kua mafuri. Xe e le malwa a merêrô, xo tla bitswa ngaka xo tlo upa dipitso tseo di apeang byalwa le tseo di tlilong xo apea dinamama tsa merêrô, xone e se ke moloï a loya batho kapa a leka dinamama tseo di apeilweng.

Malwala a êpêlwa ka mo mathuding mme a batolwe ka patolo xone a rutanthswa xo šila, mme xe xo le malwala a leng kxaupsi le motse, xo tla šilwa kua teng kapa methepana ba ka dira malwala ba êpêla mo ba bônang mme ba yo šila kua teng, mme ba tla xo bitsa xone ke kua Ditaolaneng.

Ka mo lapeng ba tla dira lehudu leo ba setlêlang diting tsa bôna ka mo teng kapa tse ding tseo di ka setlwang ka lehudu leo, mmidi, motlopi, dinawa, ditloo, ba setla ka mo teng.

Xo na le mašimo a leng ka mo mafuri ao a byalwang mo xae mme ba re ke dirapa.

Ka xa Lahu.

Batho xe ba bōna xore xa re phele xapila mo ba axileng teng, xe xo le kutlwanō ba tla huduxa xore ba katose fao ba neng ba axile teng ba thšaba bolwetse. Ba re ke xo xatōxa ditaō. Kapa mohlomong ba sa phele xapila ka baka la melekō eo e hlweng ba e bōna mo motseng. Mme xe xo le melekō e thswenyang ba tla bitša ngaka xore e tle e phekole e be e tise motse oo wa bōna, mme xe xo se na thušo ke xōna ba ka huduxang mo teng.

Mme xa se xanthšhi xe batho ba huduxa ntlē le xe ba sa lelekwe ke mong wa naxa, ba thšaba boloi.

Monna eo mong xe a šhi no xo tšea o swanetse xore a axe ntlo ya xaxe, kapa a tšere basadi ba banthšhi a ba axele dintlo tša bōna. Dintlo tša bōna di axwa byale ka xe o ba tšea xo ya ka xo latēlana xa bōna. Xe motho a huduxa o tloxēla di ntse di le teng xa o di thšume wa di lesa. Xe o huduxa o tla tšea lemati le mpsiko. Xe o rata o ka e rutlomolla wa tšea le mafao a teng xwa sala mebotwana.

Maropeng a motho eo mong xa a kenuwe o šia melekô eo yêna a theileng ka yôna motse oo wa xaxe. No mong motho xe a rata a ka yo kêna, mme o tla thšaba. Kapa a ka nne a kxopêla xo kêna ka mo teng mme mašemo ôna o swanetse xore a kxopêlê, a ka nne a lema. Maropeng o tla thšaba xo kêna ntšê le tumêlô ya mong, le xe mong a teng a ka se hlwe a kêna kamo teng. Thšimo yôna a ka kêna, marope a ka se ke a kêna ka mo teng.

Ku xa byalwa bo dirêlwa xore batho ba lebalê melato le xore ba thabê, e seng xore ba taxwê. Mme nne bo sa nweive ke masoxana, nne bo nweiva ke banna fêla. Masoxana a swanetse xore e fêlê ba na le mahlô a xo bôna se se tlang. Xe xo tla byalwa peu xo lebêllwa dithuthwa xe di psirima xore xo byalwe mabêlê neng, le xo thunya xa dihlare tseo di šupang nakô ya xo byalwa ka yôna. Ke mokxoba le tse ding tse di thunyang mo nakong eo.

Paledi Mathebe ke yêna mothuši eo a neng a bolêla ditaba tseo tsa kxalê byale ka xe e le yêna monna moxolo eo kajeno a leng teng eo a nang le dilemô tse 75. Le Molefe Mathabathe eo le yêna e le mothuši wa dipolêlô tseo, yêna a na le dilemô tse 72, le Rameši Malefahlo eo a nang le dilemô tse 74.

Paledi o tswetswe ka moraxa ntwâ ya polaô ya Bakôpa xe ba bolawa ke Mapono ka 1864. Rameši o tswetswe moraxa yôna ntwâ eo, Molefe o latêla eo Rameši. Paledi o na a botswa ke makxolwaxe Pelo, ke Marantson morwedi a Manyakwana e le moxatsa wa Rantson, le Makwetle Mathebe morwedi wa Šikwane Maserumule, le Mphodi Makitla morwa wa Psinye Makitla. Molefe morwa wa Selape bao ka moka ba utluileng bo makxolo a bôna.

Mohlammé Mathebe o tseré Moxwape kua xa
Matlala xa Maserumule mme a tswala Mankitseng,
o tseruwe xa Kôpa a tsewa ke Matsepe. Mpyane
o tseruwe xa Mohlamyane

Ramathsedí

Matholo

Sibisi

Ūlokwe

Gold leina le leng ke Ūhaba.

Ramathsedí o na tseré Makuwelle kua xa Matlala.
Mamathethe a tswala Ūselane, Maria le Motlalepule
Makxahlo, Mpoti le Šiang.

Mpotsane o mo tseré e le ngwana wa
malomeaxwe kua xa Dithsexo mme a tswala
Phore le Dikeledi le Motlaxomang le Lethoto
Radiile Ūlame Phuruyane le Ūšaki.

Motlatši ke mosadi wa Ramathsedí le yēna
o mo tseré kua xa Dithsexo le yēna ke wa
malomeaxwe mme a tswala Dibe Manyedi
Kana, Seapong.

Ūtlepo o mo tseré kua xa Mokone a Maraba
mme a tle a tswala Boxošī le Mthofela
Seolwana ke leina la a le mong motho a
tle a tswala Ūthatayane.

Ramathsedí a tswala Radimothwane ka mo ntlong ya Ntlepo mosetsana wa kua xa Mokone le Matau wa tseruweng kua xa Mohlamyane mo xa Sephoro sa Maxari, a tloxe a tsea Mathaxa kua xa Kôpa ka 1889 mme a tswala Matsoše le Kaitšwe le Motlatší le Hxama le Rahlaxane le Mpedi, Matobolo

A tloxe a tsea Mašingwaneng kua xa Dithrexo mme a tswala Ramoetší, Motše, Sebotso, le Mmathšipo, Molešiwé, Ilakalee. Makome o tserwe kua xa Kôpa e le morwedi a Dithšúšú Mokwane mme o ile a tswala Molwelwe, Kobakae Semokunyeng Setsamele.

Mantsae a tswala Swaxodimo le Motswantwane, Motlatší Kaitšwe Bolwang, Morongwe, Mohlamyane, Sefotle, Mpule. Motlatší o tserwe xa Phora o ile a tswala Mafeno, ngwana a le mong. Tlokwe monnaxo Matholo le Ramathsedí o tšere Mahlodi kua xa Dithrexo xabo Moxolo xwa re moraxo a tsea xa Mathabathe a tsea Motlatší wa Selape, ke wa rangwanaxe.

K34/43

Kxoši Ramathsedi o na tswetswe le Matholo eo a ileng a tsewa xa Kôpa a tserwe ke Matsepe kxoši ya Kôpa kua Maxaxa Matala Brakfontein. O ile a tswala Boleu Matsepe eo a ileng a busa mengwaxa e 3, a be a ehuwa, mme a tloxêla monnaxwe Hlakodi le Îhšolwane le bassetsana, ke Makotsedi le Mabuyane le Motlapuleng, mme bana ba Ramathsedi ba lapa la mathômô ke ngwanalewa leina la xaxe ke Îhšwene ke ngwanalewa, e be

Motswalle

Madampa

Mohlamme

Makxatle

Îlalane

Daxane

Lewa o tserwe xa Kôpa ka 1898 a tsewa ke Hlakodi Matsepe mme kua teng a tswala Matsepe le Mathebe le Makxokolo le Makwetle. Motswalle a tsewa xa Malemone a tsewa ke Mothšae Malemone.

Madampa a tsewa ke Kaitšwe Podile kua Phaxwaneng.

Makxatle o tserwe xa Matlala xa Maserumale.

K34143

Tlokwe o ile xo tsea Motlatsi, a hwa kua ntsweng
 ya Sekhukhune ka 1877 a ši a ba ne le ngwana,
 mme o na a ile a a kēna mo ntlong ya praxwe
 a tswala ngwanyane leina la xaxe ke Monee
 le Mmamproswane e le ba 2 ba babedi fela.
 Mme Paledi monnaxwe a kenela Motlatsi a
 tswala Phatolo ke Thšipane le Matswane. Mahlodi
 mosadi wa bobedi wa Tlokwe o ile a hlala a
 tsewa ke monna o šele. Thaba monnaxo
 Paledi o ile a tsea Mmamotlane, ke morwedi
 wa Mokxetli Phora, mme o ile a tswala
 Šimola le Donkela le Maano, Makanyane
 Kolobakang, Malefšwane, Morongwe mme
 e be Nniima mme a tlose a tsea Manyekelele
 kua xa Dithsexo e le morwedi a Rantsou a
 tswala Mašilo, Mēku Rantsou le Mamalope.

Paledi o tseve Dikeledi morwedi a
 Motswaledi ke wa Monaxeng a tsea
 Mathšabane le Motlatsi, ke basadi ba 3,
 ba babedi o ba kenetse, e le ba moxolwabo
 xone a dire pen ya moxolwabo.

K34/43

Dinong Makitla ke sehloxo sa kxoro ya Makitla, tataxwe ke Sebidwane. Tataxo Sebidwane ke Makayane. Tataxo Makanyane ke Nkhulang, tataxwe ke Makitle.

Maina a bana ba Paledi ba lapa le lexolo wa mathomô ke Mothibedi, Sellô, Moxase, Leketo Ilokamonee Mantlwane le Sebidwane Lehlakore, Kxosimang le Balebetse.

Ka mo lapeng la Mathiabane ke Mamolope, Malane Lebonwane, Rantsou, Molefe, Lethsolo, Klwai Makxatle le Mankaetsa.

Ka mo xa Motlatši

Makone, Senksobeng, Mama, Motala le Selape mme xwa tla ba babedi e le mafahlana eo mong ke Mapule eo mong ke Masingwaneng. Mme yena Motlatši ke morwedi wa Mosehlane kua xaabo moxolo kua xa Dithrexo.

Kxôrô Ya Makitla.

Sehlôxô ke Dinong Makitla, o na a tsere basadi ba 3, ba bararo: ke Kxatwane le Mamokxetli le Ntwane.

Kxatwane ke morwedi wa Molahlexi, o ile a tswala Malefšwane le Maano, Mohlamme le Serethe Isoxwane Modisana Kalodi. Basadi ba babedi xa ba na baana, mme Sebidiwane o na tsere basadi ba babedi 2, maina a bôna ke Mottaxo le Mamohllokwa. Mottaxo o tswetse Mpubane le Motêpo le Dopi.

Mamohllokwa a tswala Dinong le Lexotto, Lxwanyane, Nku, Ntlakive, Mphakane, Matlou, Rankhulang, Mapapane.

Mamohllokwa o mo tsere xa Moepya. Yêna Sebidiwane o phedile sebaka se se tlele thata mo xo akangwang xore o phedile lexolo la mengwaxa le le nang le metsi 105 ya dilemô.

Yêna Sebidiwane o phedile le Kxosi Ramathsedî tātaxo Molahlexi a tle a phela le Molahlexi a tle a phela le Ramathsedî le Paledi mme ya ba xōna a hwang ka ngwaxa wa 1897.

Xe Mozilikaze a thuba lefase o na a le tēng, xe batho ba thšabēla kua Boroka o na a le tēng, Mapono xe a bolaya Bakōpa o na a le tēng. Yêna mphatō wa xaxe e ne e le Lengana, Kxosi ya bōna e le Kaitsewe, Molahlexi e ne e le Lehlwana, o na a le tēng xe Bantwane ba thubēxa mo Mathebe ba ya kua Sehlako, le xe ba thubēxa Sehlako ba ya kua Boroka, le xe ba le kua Mitse le kua Ramokhutlwane le kua Phookwane le kua Ihaba Bošixo le xa Matlala le Sehlako ka 1877, le xe ba le kua Makxese le Mohlabatse mo a hwetseng tēng ka botsofadi.

Maina a dihlare le makhura le marapô a dipheko tseo di alafang ka dingaka tsa batho ba baso nne pele di fodisa xo feta kajeno. Xa e hlwe di alafa ka toka ya tsôna xe xo le monêrô o thuša lapa le mafuri le tikoloxô e yohle mo monêrô o thilong xo êma mo teng, mme o thibêlla xore e se ke motho a leka batho bas ba thileng moverong kapa a loya batsei kapa a dira mohlolo mo lapeng a hubatsa dinamama kapa xo jesa motho seleši.

Mme e tla re xe xo hlabiwa kxomo xo tla thušwa lerumô kapa sethunya seo se yong xo thunya kxomo eo, ka xore e ka nne ba e leka kxomo eo e ka xana xo hwa, ba e thunthsa xa nthši mme e sa hwe, mme e tla re xo lekollwa ya ba xôna e hwang. Leina la sehlaro seo ba alafang ka sôna le xo thea ka sôna kapa xo dira molekô ke morokolo, moxonno, mošwana, sehloko, molôra wa kxôrô, mošitsana, le thaba le nthši le mopotsane le mpuu moleta sake, le nthšu, marantane, lexalaube, sereledi, molalahlaxeng, seoramollô, thsetlo, leihlô la moloi, dithšika tsa motho wa letswa, le phohungwane morelle, makhura a leksowa, makhura a tau, a nkwê, a tlou le bopele ba motho.

Maina a dihlare tseo xo thušwang nasa ka tsōna. E re xo xo tla bolwetse xo tsewe dikxati tse di theasitsweng ka sehlare di yo lahlêlwa kua dipating xo thibêlla bolwetse kapa dipakô kapa xe o bōna pula e tla ka matla o tswikiya. Kxati co e nthso o šupa dihlakore tse 4. Tsa lefase o tuntubetse mme o e bea mo fase pula e tla na kua pele xa xaxo kapa mo dithlakoreng mme wēna wa sepela mo monoleng wa yōna.

Xapê le xe o ya molatong o tsea kxaši o wa e kxera o foxohla ka yōna maahlô. Xe o ya kua metseng o tla tsea mafsikana a mabedi le xe e le a 4, o kxera sehlare seo sa modu wa se theohla o khwela mo seatleng o foxohla mafsika o konopa le leng kua pele kua o yang teng o tuntubetse le leng kua lehlakoreng le leng kua moraxo, mme o tla bolêla wa re "Dira xa di bonwe" mme wa tuntoboloxa wa sepela wa ya ko o yang teng. Mme e tla re xe o kōpana le manaba kapa ke maphodisa a tla fetantlê le xo xo thswenya o tla tswalêlla moxobe xo fihlêla kua o yang teng. Xe o bolawa ke mala wa se theohla mala a tla homola.

Maina a dihlare tseo dingaka ba alafang ka tsōna tse di alafang malwetse a Basotho le mekwa e meng ya xo thušā^o tlaišexang xe motho a ya maeto wa thušwa. O tla tsea modu wa Diraxa di bonwe le kxaši le paya Basimane le serokolo le lexatoloi, kxato le lešokwane mme o tla di tsea a di šila a dira lenaka la xe a ya meetseng. Kapa a tsea modu wa kxaši a sepela ka ōna kapa wa bswere kapa lešokwane seo a ratang xo se tsea xore e be mothušo wa xaxe.

Lihlare tseo ba alafang ka tsōna ke pharaxobe, morotō wa thšwene, thokolo tea pudi, monna motso, thitelō, mpofošwane, dibola, sefofošwane, phatsa ya tladi le lefofa la yōna tladi, le mošukutswane, moitlebo, morotō wa dithšwešwe le ilane, leobu, thšošwane tse khubidu, seolo, nama ya nakedi, bohloko ba noxa le mmu le mošabathe, le meetse a lewattē, le molewa ke pela, mohlokorī le mpaya le moitea poo, le marapō a hlware le makhura a yōna le makhura a tau le bohloko ba kwena, le boko ba yōna.

Maina a dihlane tse di melang mono dihlareng byale ka xe e ne e le naxa ya dipula tse nthši le malwetse a manthši kajeno xore makxowa a tlala mono dihlareng malwetse a fokotsexile le dipula di fokotsexile.

Xo atafetse bokxopo le mehuta e menthši ya malwetse e pallang dingaka tša Basotho, ka xobane malwetse a itseweng ke Basotho ke aa: Ke xo ôpša ke hlôxô, le mala, le maoto, le tsêbê le maahlô le sepatamono, le xo lekolla eo a lekilweng ke moloi. O tla mo phetola mme a re xe a bôna xore ke molekô mme a mo lekolla, le mabêlê xe peu e tswa ya thušwa le thšimo ya thušwa, le motse wa thewa ke ngaka mme mong a motse a mo lefe ka kxomo.

Khunolla moraba ke £1 kapa pudi kapa nku. Khunolla moraba ya motho xe a itea letswa xôna ke £1 le xo lefa xôna byanong ntlê le molato, xa xo swane le xe ngaka e alafa motho a ka nne a alafa molato, e seng letswa. Mme dihlane tse kxolo tse di leng moo ke mokxapa, morula, mošwana, moxohlo wa patla a nare, mopipi, mohwelere, modube, moee.

Maina a lithaba tseo di leng mo lefaseng leo Bantwane ba axileng xo lona. Xe ba le kua Moxaxale ke Thaba-thšweu, Thaba Bošexo, Mošašamotso, Leetse, Sethutlwe, Phora, Tšwidi Mapule, Bošoxošoxo, Thota ya Malekote, Mphela wa Maseswai, Ramokhutlwane, Phookwane, Phooko, Thabana ya mphatō wa Kxosi, Dikwale, Sethutlwane, Borole, Thabana ya Leje la Ntwane, Molapō wa Moxale, Ditotswaneng, Leuku la Ramphisa, Thulong, Thaba tsa Pitsana, Mahlwareng, Ngopē la Mmathebe, Sereme, Thabana tsa Pitse, Molapō wa Moxo, Noka ya Mohlabetse, Ngopē la Ramonaxeng, Thaba ya Ntlomo le Ntlongwana, Thaba ya Ramohlatsi.

Lepenole le na le madiba a maxolo, maina a ona ke. Madikaxoxo, Thipana, Kubu, Mathšiboxo, Ke Toole, Thšiboxo la Motšwiri, Thšiboxo la dikwena. Leina la noka ke Mohlabetse. Xo na le lethšiboxo la ~~Dikxomo~~ le la Basadi le la Thoto le la Malemone le la Mekwaripa le la Maubulane le la Ngopē la Pitsana le la Ngopē la Matladi,

Thaba ya Ramokhutlwane ke mo neng Bantwane ba axile mo teng xe ba tswa kua Mitse. Tsolee ke lethšiboxô la Lepenole leo Bantwane ba ileng ba thsela ka lona xe ba tswa Mitse ba ya kua Ramokhutlwane.

Phookwane ke thaba e neng Bantwane ba axile mo xo yona xe ba tswa kua Ramokhutlwane. Pitse ke leina la noka e neng e nuwewa ke Bantwane xe ba le Ramokhutlwane. Kajeno ba re ke Mathebe 'slopie'; kua e thômexang ba re ke Kwagapontein.

Ramohlasi ke leina la makxôrô a le mo tlase xa thaba ya Ramokhutlwane, ke phulô ya dikxomo xe di le meraka nakô tsa dikômellô tsa selemô. Makxowa ba re ke Bokenhouthoek.

Phooko ke mo neng xo axile Bakxatla xe ba tswa Tswane ka xo falla nne e le kxosi Phopolo le leng leina la xaxe ke Maloka, nne e le mottoxolo wa Bantwane.

Mohlabetse ke leina la noka e neng Bantwane ba e axetse xe ba le Thabeng tsa Pitsana. Ke noka e thômexang kua Borole e bile e kopana le Lepenole kua Thulong.

Mohlabetse e thōma kua Borole e le motswedi, xe e tla kua pele ya xola xe xo kēna dinokana tse nyane mo xo yōna. Xo kēna^{Pitse} Matekwane e nwa mo Mohlabetse, ngopê la Mathebe le kēna xo Mohlabetse le noka ya Hlaping le marapong le Mameje le Boditse, le Pitsana e nwa mo Mohlabetse mme le yōna Mohlabetse e nwa kua Lepenole.

Moutse le yōna e nwa Lepenole e thōmexa kua Rayton kua Lebaleng. Mohlabetse e mo Rayton Area le Moutse xo fihlêla kua di kōpanang le Lepenole di le mo Rayton Area. Mohlabetse e kōpana le Lepenole kua Phulong mo xo axileng Mtona kapa Mokxōmana eo ina la xaxe e leng January, Kholi Matintane Mamahlodi, ke mokxōmana wa Matlala a Kxalabane, wa xile mo teng sebaka se se tlele pele xa ntwa ya lefase la Transvaal or S.A., 1899, mme o ntse xo fihlêla kajeno. Yēna ke mokxalabyê eo a ka bang 90 years ka xobane ntwa ya Sekhukhune ya 1877, ke xe a na le bana ba le 4, mme o tsofaletse moo kajeno xo bidiwang Mosiriver's mond mo xo kōpanang Lepenole le Mohlabetse

Moutse e kōpana le Lepenole mo kajeno xo bidiwang Rooibok Kop. Xo axile batho ba banthsi ba ba hlakaneng, xo ba Matlala Batisana Bapedi, ba Malleka, ba Phaša, mme moêta pele wa bōna ke yēna Kholi Mamahlodi.

Lehlakane xo axile Bantwane, ba nwa meetse a lengôpê la Lehlakane.

Kxalaubane ke leina la thaba, xo axile Bantwane ba nwa Lengôpê la Kxalaubane xe ba ne ba axile mo teng.

Thaba Thēwen ke leina la thaba e kxolo kua thokô ya Moletlane mo xo epiwang mešima kajeno ya mebaene.

Thaba ya Phora ke leina la monna wa Phora nneng a axile mo teng. Kajeno xo bidiwa Uitzoek.

Thaba ya Iswidi e bapane le yōna ya Phora, ke naxa tsa diphôôfôlô le dikxomo, di na le meetse a metswedi, kajeno xo axile Bapedi mo xo tsōna, mmu wa tsōna ke o mohubiduwa mabêlê a manthšhi. Batho ba ba leng mo teng xa ba bolawe ke tlala, xa nke ba yo sêla.

Molapô wa Pitsana o na le lengope le letelle le le kôpanang le Mohlabetse, ke thaba tsa diphôôfôlô tse nthšhi, nne xo nna metlolo, diphuthi, dihlole le dipsiri, xa e na metswedi

Thabana ya Mokopa xo na le mekopa mo teng, e theilwe ka yōna Mekopa.

Lengôpê la Matladi le tswa mo maropeng a Ramathseddi, le kôpana le Mohlabetse, le bidiwa ka xe monna wa thaka tsa Matladi a ile a wêla ka mo teng e le bošixo a tswa byalweng.

Thaba Bošixo ke leina la thaba eo Bantwane ba neng ba axile mo teng se ba tswa Phookwane. Ba ile se ba le mo teng ba tle ba hlabana le makxowa se ba ya kua xa Sekhukhune. Ba ile ba rea kxosi Ramathsedi ba re: "Ke fe batho re yo bolaya Sekhukhune" mme Ramathsedi ka se a buswa ke kxosi Sekhukhune a xana xo nthasa batho. Ke se makxowa ba re se o xana re a le thunthsa mme makxowa a ba thunthsa ba hlabana nabô. Mme thaba eo e ne e na le dibô tše šoro, mafsika a mexolo a hlatlaxaneng a manthši, xo na le mawa a manthši ao batho ba neng ba thšabêla ka mo xo ôna, mme ba ile ba palla makxowa ka thaba eo, makxowa a be a boêla moraxo ka ngwaxa wa 1875. Ya re ka 1877 ke se e tla tle ba ba thuba mo teng ba hlakane le Basotho ba dithšaba tsa mehuta e mentšhi, ke se Bantwane ba thšabêla xa Sekhukhune, ke fao ba ileng makxowa a hlabana le Sekhukhune ya be ba mo fenya mme Bantwane ba le teng, ke fao bahlabani ba Ntwane ba hwetseng teng.

Kua Thaba Bošixo kxosi nne e le Ramathsedi. Moššamotho le Thaba Thšweu di kua tlase xa Thaba Bošixo.

Borole ke thaba e kxolo e kua lebaleng kua tlase xa Leje la Ntwane.

Phooko ke thaba eo nneng Bakxatla ba Motalane Maloka ba axile mo xo yōna.

Leetse ke thaba e kua Moxaxale e nang le dipela tse nthsi thata. Kajeno xo tla foro moo xo yōna.

Bošoxošoxo ke thaba e mo uitspaning ke mo nneng xo axile Bantwane xe ba tswa kua Moxaxale, xo no xo le sehlare se sexolo sa Monokane, mme e ne e le mo kxorong ya mošatê xo nna Mathabathe mo teng, mme ba re ke mo sehlareng sa monnamoxolo, mo thabeng ya Bošoxošoxo, leina la sehlare seo e le Monokane.

Kxoši ya mo teng xe ba tswa Moxaxale nne e le Mathabathe, mme o na a tsofetse thata e satse xo laola Thšipane morwaxe eo moxolo eo a ileng a tsea Maxwe pele ya re moraxo a tsea Maxo Ramathseddi mme ya tle ya ba yēna eo moxolo a tswala kxoši Ramathseddi. Mathabathe o ile xo hwa xwa sala Thšipane le Ramathseddi, ba ileng ba sale ba baka borōši ba hlabana. Thšipane a tswa mo xaê a yo axa kua Mamarumô, mo tlase xa teng mo kajeno e sa ntšeng xo bitswa ka leina la xaxe la Thšipane, ba re ke Mathšipane. Xe a tloxa mo teng ke xe a ya kua xa kxoši Thulare, Sekukuniland.

Mo kajeno e leng Valpleas Thabana ya Leje La Mtwane, ke fao Ihsipane a ileng a axa mo teng a na le Bakôpa. Kxosi ya Bakôpa e le Maxanedisa le yêna a tswa xabo ka xo baka borêna.

Maina a metswedi e leng mo Mameje ke Lengôpê la Mameje le lengôpê le le tswêlang xo ya xo ile ke Knala.

Ina la thaba engwê mo Mameje ke Dibodu, le sefata sa yôna ke sefata sa Dibodu le thaba ya Ngwathšipane. Engwê ke Mmotoo ke leina la Molapô. Leina la molapô o mong ke Lexodiopô. Engwê ke thaba ya Sanyane, engwê ke thaba ya Dipela, engwê ke Thaba Khubedu, Molapô wa Tladi le Mokoya wa Adam. Ke Molapô wa Dipela. Noka engwê ke Marutsu, engwê ke Marapong, Hlaping, Boditse.

Maina a dikxwa. Ke sekxwa sa Dinare le sekxwa sa Mameje le sekxwa sa Moima le sekxwa sa Dadimane le Šwana la pere le Mmatlaka e beta leba le motswedi wa Lebu mo xo bidiwang xore ke Kalkput. Sekxwa sa Lerekhure, le sefata sa Senokwane, le Sefata sa Meetse.

Moxaxale. Metsana a Ngwana, vlaklaagte.

Bantwane xe ba le Moxaxale kroši nne e le Mathabathe, le Mohlamme le Moklamyane. He fao^{kroši} Mathabathe boxoši ba xaxe e le bo boxolo xo fetisa maxoši a kua pele xa xaxe. O na busa xo thōma ka Moutse (Elands River) xo bowa ka Lepenole mo e kōpanang le Moutse, xo hlatlosa Moutse xo isa kua Lebaleng le xo hlatlosa Lepenole xo isa kua Lebaleng. Kua Lebaleng xo no xo se dithšaba nne e le naxa fela ya diphōfōlo, xo le dinōnē, diphofu, dithsephe, diphudufudu le diphudufudu kxamane, xo sa axa dithšaba,

Dithšaba tseo nneng di le mo karolong ya Bantwane nne e le Bakōpa le Maphaxwana le Mayakwana. Mayakwana nne ba axile mo thabeng ya Mapule, ba thubēxa ba thšitlana xo ya kua Lebaleng, ba bang ba yo axa kua Dithakwaneng.

Bakōpa ba ne ba axile mo Sethutlwe le Sethutlwana, kroši e le Morare Monamodi le Boleu. Thotā ya Malekote he fao Bantwane ba kileng ba axa mo teng xe ba tswa xa Mosēhla, mme xa nke ba nna sebaka mo teng.

Moedi wa Leuku la Ramphisa xe le kôpana le Sefata sa Botswana Batho mo xo bidiwang kajeno xore ke Marble Hall xo epyang mafsika a mašwew a xo dira ditafola le xo axa matlo le xo dira mahlapêlô a motho a le mong le tse ding. Ke fao sitimela e bileng se diretswe tsela ya xo ya kua teng xore e tle se thotho mafsika se ise kua dropong mo mafsika a yong xo betlwa.

Mme xo axile batho ba banthêi ba ba ileng ba reka naxa eo mme e se na meetse e le temo fêla, meetse xo nowe wa kua Mohlabetse. Mmu wa teng ke o mohubidu wa mosebesebe o boxale o byalwang mabêlê a Sesotho le lefela. Mme naxa eo ba e rekile ka bokete, mme xa ba na kxosi, ba kxethile eo mong xore e be moêta pele, a ba ne le bathuši ba xaxe. Leina la xaxe ke Jan Motsepa, mothuši ke Samuel Holaa le Mpaane Mayaka, mme leina la naxa ke Mahlakanasela, la Sekxowa ke Kleinklipput.

Mme xo axile mefuta e mentšhi mo teng, ke ba Matlala a Bonwatau le a Hxalaubane, le ba Tisana le ba Phaša le ba Mpanama, le ba Hxapola, Mpanama e sa le leina le le leng le Hxapola. Ba bang ke ba xa Mela le ba bang. Mme Tholong, Moesriviersmond ba batamelane e bile ke mohuta o le mong ba no amoloxana ka mafase.

Moxaxale ke naxa eo Bantwane ba ileng xe ba tswa xa Mosêhla a Maxana ba yo axa mo teng. Ba humane ba xa Ramphisa e le Maphaxwana bôna nne ba bina thôlo ya pholo. Bantwane ^{nne} bôna ba bina kwena Leuku la Ramphisa ke mo neng xo axile Maphaxwana, kxoši ya bôna e le Ramphisa. Leina la Moxaxale ke xore ke naxa e se nang meetse, xo nwewa mexobe e sa leng e tlatswa ke pula tsa lehlabula, nne ba nwe meetse ao xo fihlêla xe xo na pula ya selemô se seng. Leina la teng le leng ke Meetsana a Ngwana xa a nweve.

Mameje ke naxa e nenge lengwa ke Bantwane xe ba le kua Phookwane.

Maleoko ke leina la thaba eo xo spyang letsoku ka mo mošimeng wa teng.

Ramoxajane ke leina la naxa eo ^e bapaneng le Mameje. Mamarumô ke naxa e bapaneng le yôna Mameje. Baaxi ba yôna ba nwa ôna motswedi oo wa teng e leng

Mamarumô le Ramoxajane, ke motswedi o xo axileng Bantwane, ba nwa motswedi wa Ramoxajane.

Ke kxoši e ka taxwa kapa a amosa batho dilô tsa bôna, e tla fêlê e le kxoši. Kxoši xa e tloswe borêna ba yôna. Kxoši xa nka e hlanoxêla borêna ba yôna e tla be e e hwa. Kxoši xa e lefiwe ka selô seo se tswang mo bathong. A ka nthisa lekxêthô le xo ba sebedisa fêla. Tefô ya kxoši ke xo amoxêla dilefa tsa disenyi, ka moka ke tsa xaxe. Xo tla re yêna xe a rata a hlabêla lekxotla kxomo engwê, tse ding ke tsa kxoši ka moka, thšêlêtê kapa pudi, nku, ke tsa kxoši.

Lekxêthô le nthswa moo xo ba bohle le ba ntlo ya xaxe ba nthsa lekxêthô. Lekxêthô xo nthsiwa la mabêlê, kxomo, thšêlêtê fêla.

Batho xe ba bolaiile sebata, ba tsea letlalô ba isa mošatê, kapa mahola a mphise kapa nama ya phôôfôlô e kxolo. Le xe e le mothudi wa marumô le dilêpê o tla nthsa selêpê le lerumô a bexêla kxoši. Lethsolo la mošatê le tswa lehlabula xo yo nyaka dipheko tsa pula, kapa marixa xo ka tswa lethsolo le yo nyaka sebata se jêle kxomo.

Nakô le nakô xe sebata se ka ja, se tla êpêlwa lethsolo sa yo bolawa. Motho ya sa nthseng sebexo o na le molato o tla lefiwa pudi. Morekisi wa masela, letswai kapa seng eo e leng ya kwebô ba swanetse xo nthsa sebexo ba nee kxoši le xe a reka mo xaê o a nthsa se a nang naso kapa thšêlêtê ya 5/- kapa 2/6.

Ke kxoši e hwile morwa e sa le eo monyane o tla tswa a thswarelletswe ke Krangwanaxe borêna, mme e tla re xe a šino xo xola ya ba xôna a ka peng xe a šino xo tšea mme ya ba kxoši. Mme yêna mothswarelli o swanetse xore xe a bôna xore lesoxana le le xodile a mo nee boxoši, xe a sa mo nee, sethšaba se na le xôna se ka nneng sa eletra xore ngwana o xodile.

Yêna mothswarelli xa xo na seo a itumêlang ka sôna xore xo lokile xe e le kxoši le xe ntse eo morwa moxolwabo a sa senyexa rate xe e ka be a buswa, o patâ xore nka be e fêlê e le kxoši xo fihlêla xe e be a e hwa.

Ke a ntse a mo xodisa o nna nae mo lexaeng la bôna bobedi xa bôna. Kxoši e xodisang ngwana wa borêna o na le ditokêlô byale ka kxoši xe e busa, le ditokêlô tša dihlane tša xo vea moneša pula xore a dirê xore pula e nê.

Borêna xa xo putwe xore a buse byang, xo tla busa yêna ka fao a ratang ka teng. Ke kxoši e ka xapa monnaxe o tla tšwe a mo thswarelletswe borêna xo fihlêla xe a fola kapa a e hwa. Ke xôna morwaxe kapa monnaxwe e ka bang kxoši.

Xe kxoši e le lefyêxa xa na taba e tla fêlê e le kxoši, le xe e ka ba letaxwa ke kxoši. Xe a ka bolaya motho mme a tla sekisiwa ke lekhotta mme e tla fêlê e le kxoši a ka se ke a lahlwa kapa a bolawa e tla fêlê e le yôna kxoši. Xe a ka rôba molaô a rôbala le mosadi wa rraaxwe molatô o tla dirwa ke rraaxwe, ntlê le rraaxwe xa xo na eo a ka mo dirang molatô. Xe a sa mo dire molatô e tla be e tle e ba kxoši. Morwa wa kxoši xa nke e ba kxoši tata'xwe a phela. Xe tata'xwe a hwile ba tla mmitisa xore a tle a phuthe rraaxwe a mmone a hloboxe rraaxwe mme o tla tsea tseo nneng e le tsa tata'xwe ka moka xa tsôna mme tse ding o tla di abêla bo monnaxwe.

Mme e tla re xe ba šino xo fetsa xo mmoloka mme ba rea motseta ba re hlobosa sethšaba. Mme o tla re xe a šino xo fetsa, lekhotta le tla re dikxomo xa di nne ntlê le poo, mme xo bolêla rangwane a dikxoši a re kxoši a e beweng xôna byanong e re xe letšatsi le hlaba e re batho ba fihla e nape ba re ihobêla, mme ba tla apesa eo a lebaneng boxosi ka kobô ya diphukubyê le kuane ya tsôna le phate. Mme ba tla re xo mmea borêna mo boxošing mme batho ba ba tlang ba humane a satse a beilwe.

Xe motho a dirile letsema o tla nthsa byalwa a nea kxosi, ke sebexo sa modirô wa xaxe. Kapa le xe a ka hlaba kxomo o tla nthsa lehlakore a bea ka lona. Bana ba kxosi ba disa dikxomo byale ka ba bohle. Xe e le mosetsana le yena o ya nokeng o ya masimong byale ka ba bohle.

Ka xa boxosi

Kxosi xa e ksethwe e ya tswalwa, e tswalwa ke kxosi mme le yena o tla re xo tswala morwa, mme ya re moraxa lehu la xaxe mme ya ba kxosi. O tla tswala kxosi mo ntlong ya xaxe ya boxosi ya mosadi eo moxolo. Le xe kxosi a ka rata lapa le lenyane, a tswala morwa ka mo teng e ka se ke ya ba kxosi, wa lapa le lexolo a le teng.

Mo baneng ba kxosi xa xo na tokêlô xore eo mong a ka ba kxosi ka xo rata xa xaxe, xa xo teng. Ngwana wa madi a borêna ke kxosi le xe a ka tlaela, sefofu, semumu, xo se utloe, sexôlê, ke kxosi, mme o tla thuiswa ke morwa rraaxe mo boreneng xo fihlêla xe a ka e hwa, kè xona eo a mo latelang kapa morwa wa xaxe e ka bang kxosi. Xe yena ngwana wa kxosi a ka rôba molaô wa polaô kapa wa xo se bolle, o tla bolotswa mme ya ba kxosi.

Mosadi eo moxolo ke Moxwape eo a tserweng ke sethšaba xore e tle a tswale kxosi, mme o tswetse mošimanyana leina la xaxe ke Ramathsedj, le bo monnaxwe maina a bōna ke ba:

Ke Sibisi, îlokwe le Gold, le basetsana ba bararo. Ka moka ba šupa. Mme a latelwe ke Mosalodi yēna xa a na ngwana, mme xo tle Moxxadi, xa a na bašemane o na le banyana ba 4, fēla.

Sexotoke o na le basetsana ba 2, le bašemane ba 3. Maina ke Mantwee, Botsoelo, Johannes, Malefšwane le Khanana.

Motlopi xa a na ngwana.

Ka moka ba axile xōna ka mo kxorong ka moka ^(dintllo tse bōna di axilwe ka xo latelana xa bōna) ntlē le eo monyane. Motlopi ke yēna a apeelang Moxwape ka mo lapeng le le xob, ntlo ya xaxe e xōna ka mo lapeng.

Thšimo ya Moxwape ke yōna eo e fetang tse ding ka xe e le thšimo ya mošatē eo e lengwang ke sethšaba ka letswade, ba bang mašimo a bōna a lekana. Lapa la mošatē le thušwa ke sethšaba medirō ya lapa byale ka kua mašimong. Ba bang bōna ba itinēla malapa le mašimo a bōna.

Mohlamme Mathibe o tsere moxwape xa Matlala e le morwedi a Maserumule e le kxosi ya ba Matlala, o mo tsere ka dikxomo tse 78 le dipudi tse 30 le dinku tse 20, ka ngwaxa wa 1913. Mosalodi ke morwedi a Motsumi

Mathabathe, ke wa Serope mo kxorong eo ya ba Mathabathe o mo tsere ka dikxomo tse 10 le dipudi tse 10 le dinku tse 10 ka ngwaxa wa 1925.

Mokxodi ke morwedi a Motabe morwa Mohlala Nkwana, ke wa kxorô ya ba Masifana ke wa ba Moima ke sehlôxô sa kxorô eo 10 cattle, 15 goats, 1918. Sexotoke ke morwedi a

Rameši Malefahlo, ke Mokuaduba ke wa Serope ka mo kxorong eo. Rraaxwe ke sehlôxô, 10 cattle, 12 goats, 1924. Motlopi Lexopane ke morwedi a Pholo Manase xa Matlala ke wa setho ka mo kxorong eo, o mo tsere ka dikxomo tse 10 le dipudi tse 8 ka ngwaxa wa 1937.

Moxwape o tserwe ka dikxomo tea sethšaba le dipudi le dinku kapa kxomo, ke tse di nthsweng ke sethšaba.

Mosalodi, Mokxadi, Sexotoke, Motlopi, bas ke dikxomo tea ka mo Capeng tseo di ba tsereng.

Bana ba kxosi xa ba tsewe ke mohlanka. Kxosi e tsea basadi ba banthsi ka fao e ratang ka teng.

1. Kxosi Molahlexi o na a tsere Makxatle, Makxobo, Mamalope, Mankeji, Mokodutlwe, Masiang.

2. Ramathredi morwa Molahlexi o na a tsere Makwetle, Mamathide, Mpotsane, Motlaji, Ntlepo, Mathaxe, Mantsae, Motlaji e Makome. Makwatle ke morwedi a Šikwane xa Matlala ke wa kxosi Borwadau. Mamathithe ke morwedi a Kekole Mathabathe, ke wa kxoro ya bo Rangwanaxe.

Mpotsane ke morwedi a Rantsou Dithsexo ke wa kxoro ya ba Dithsexo, ke sehlōs.

Motlaji ke morwedi wa Mosehlane ke wa serope xa Dithsexo.

Ntlepo ke morwedi wa Mokone ke wa serope xa Mokone.

Mathaxa ke morwedi wa Keti ke motho fela.

Mantsae ke morwedi a Jatake Madisa Motlaji ke wa Phora

Makome ke morwedi wa Dithsušu

Mokwane ke wa tseang serope ka mo kxonong eo, ke Bakopa.

Xe monnaxo kxoši a nyatsa melaô ya kxoši o tla lélêkwa mo xaê kapa a iswa kxotleng le lexolo. Moloi xe xo na le thšupô ya boloi ba xaxe o tla ahlolwa ka dikxomo. Kxalê e na swanetse xore a bolawe.

Kxoši le monnaxwe ba nna mmoxo mo motšeng o le mong. Batho bas e leng ba maxôrô ba axa dikxôrô tša bôna xošele, kxôrô e byale ka ya Malefahlo, Monaxeng le Makatla le ya Maxari, Mohlamyane le ya Dithsexo. Kxôrô engwê le engwê e na le leksotla la yôna seo le ahlang melato ya lôna mo teng. Mme xe molato e le o moxolo o tla iswa mošatê

Ka xa pusô ya kxoši xe a busa sethšaba, o busa ka matla a bo monnaxwe le morwarraaxwe le bo nangwanaxe, le baletsi ba bang ba leksotla. Ke bôna ba thušang kxoši xo ba ahlole le xo cletsa kxoši seo se ka etswang. Xe e le basadi ba kxoši xa ba laole selô mo sethšabeng xo laola kxoši fêla. Kxoši xe a šino tša basadi o ba axêla mo a leng teng. Barwedi ba kxoši ba tsewa ke makxômaana a metse le dikxoši.

Xe lehodu le ka re le tshwaruwa xwa humanwa a satse a sentse kapa a jele, mme a se na selo seo a ka lefang ka sōna o tla patlama a otlwa kapa a lefellewe ke bana babo, ka xobane xo tla bešêlwa batswadi le bana babo xone molato wa lena soo, le swanetse xone le mo lefêllê, mme ba tlamezile xo mo lefêlla. Motho xe a sentse kua mošatê o lefa ka dikxomo tse pedi.

Motho xe a tsoxêla kxosi matla mme e le mohlanka wa kxosi o tla bolawa kapa xo lêlêkwa mo xaêi. Xe a tsoetsa motseta wa xaxe matla o tla ahlolwa ka xone o na le molato wa lenyatsi mme o tla kxalemiwa ke lelxotla kapa a lefiswa. Xe motho ba re motho eo o loile mme a sekisiwa mme a xana o tla iswa mošatê mme o tla seka mme a kxalemiwa ke lelxotla le kxosi ntlê le tefa le xe eba motho eo ba re ke moloi o loile mme xwa bitšwa ngaka xone e tle e phekole fao ba xopolang xone xo loilwe kapa motho o loilwe. Ngaka e tla phekola ya bolêla xone motho eo o loilwe ke mmīna sekete kapa mmīna kxomo, phuti kapa thōlo.

Mme a ka se ke a šupa motho xone ke mokete. Xe morwarraxo kxosi a tsoetsa kxosi matla le xo nyatsa molaō o tla ahlolwa ke lelxotla xe a xana o tla iswa kxotleng le le kua pele.

Motheo xe a utsuitse mpya o tla lefa ka pudi a be a busa mpya eo. Xe a utsuitse kxoso o tla lefa ka dikxoso tse pedi engwê ke xore o busa ela a e utsuitseng. Xe a hlwe a utswa e le lehodu la meehla o tla lefa ka phôkô.

Selô sa motheo xe se timetse mme ya re xe se nyakwa mong a sôna a bôna xore xa se a timêla se utsuitswe o tla nyaka^{ngaka}, xe a sa se bone, o tla rea ngaka xore a pheko e mme e be a loye moo nreng xo le selô seo se utsuitsweng xore eo a se tsereng o swanetse xore a se buse mohlomong a bolawe ke sepata. mono kapa xe a utsuitse kobô, mokxopha tupa sefadi pitsa seaparô kapa se seng le se seng seo se bewang mo fase, ke sôna se ka lekwang xore se theelwe manno a sôna xore eo a se tsereng e tle a se buse.

Xe motheo eo e le lehodu mme e le eo monyane o tla ahlolwa ka kxati, xe e le eo moxolo o swanetse xone a di buse a be a lefê. Xe e le eo monyane o tla re xe a sa ntse a di swere a di amoxwa a be a ôtlwa. Xe ba ile ba re xo swara lehodu leo mme ya re xe ba mo ahlola a xana xo lefa le xo nyatsa kxotla leo, ke xôna a ka yang mošatê a yo ahlolwa ka kxati kapa ka kxomo. Mme ba tla hexêla kxoši xore lekxotla le re a athlolwe ka kxati mme xe kxoši a dumetse o tla ôtlwa, xe kxoši a nyaditse ba tla lesa.

Ka xa mpya ya motho e sentse mme mong a yôna a xana xore a lefêllê molato oo o tla mo isa kxotla mo e tleng a ahlolwa ka xore a bolae mpya eo a be a lefe molato oo ka pudi xe eba e jêle nama kapa e bolailê pudi. Xe e lomile motho mpya eo e swanetse xore e bolawe e be a lefe. Xe motho a ka eletsa xore a xo ahlolwe ka mokxwa oo, mme xwa humanexa taba ya xaxe e le ya nnete, xo tla ahlolwa byao, xe xo sa utlwaxale xo tla leswa mme le xe a ntse a fošitse a ka se ke a dirwa molato ka xo eletsa ka phošu.

Motho eo e ka renga bôna dikxomo di ja mabêlê a di feta o tla kxalemiwa fêla. Motho eo e ka reng xe batho ba lwa a ba lesa ba xobatsana a ba lesa o tla lefa ka phôkô. Têfa ya mabêlê ke xo mmusetse mekotla e lekaneng mabêlê a jelweng ke dikxomo tseo, kapa dipudi tseo. Xe motho a senyeditse eo mong lexora a le ruwalla o na le molato wa xore a be a yo rêma madixa a thibê lexora leo. Xe a mo xaxoletse diaparô o swanetse xo lefa kapa xo mmusetse diaparô tse ding, byale ka motho wa lehodu xe a utsweditse eo mong diaparô o tla di busa, kapa xo di lefa. Motho xe a utsuitse kxomo o tla lefa ka dikxomo tse pedi, xe a utsuitse pudi o tla lefa ka dipudi tse pedi.

Motho xe a ka humanwa ka mo ntlong ya motho eo mong, mong a ntlo a mo swara, o tla mo sekisa ka mo lapeng molato wa fela. Xe a xana xo lefa o tla mo isa kua kxorong. Motho xe o mo humana a le mo motseng wa xaxo ntlê le tokêlô o tla mo sekisa mme la di fetsa ba babedi xe xo se na diphapang mo teng. Motho xe a ka xo senyetsa dilô tsa xaxo o swanetse xo mo sekisa mme o tla mmeela kelô eo a swanetseng xore a e lefe byale kaxe yêna a sentse dilô tsa xaxo, mme xe a xana o tla mo isa kxotla mme le bôna kxotla ba tla hlaklofa keleô ya dilô tseo di sentsweng ka moka xone e ka ba tefa e kae na, mme ba tla mo kobokellela fao a swanetseng xo lefa kapa mohlomong ba ne ba re dilô tseo di senyexileng o di buse ka moka xa tsôna.

Xe mosinyi a re xa ke a dira ka boomo, o tla utlwelewa bohloko. Xe a dirile ka boomo o tla ôtlwa thata ka kxati e bohloko. Hapa dikxomo di jêlêe motho e se ka boomo mme a kxopêla thswarelo xo tla fokotêwa molato, xe a sa bone selô o tla lefa mabêlê ao a jêlweng ke dikxomo a be xwa ôtlwa le yêna mošimane xe mongwa dikxomo e le eo popota. Xe a rapêla o tla leswa le yêna modisa a ka se ke a otlwa.

Dipolélô di šele tea thšupo ya dika.

Še re o xopola thšukudu o namele sehlaré.
Xo diêxa xa thšwene ke xo xadima,
Mphe-mphe ya lapisa motho o kxonwa ka sa xaxé.
Pelo hlomoxi e bolailé thutlwa.

Moletá ngwedi o leta leswiswi.

Se bone thola boreledi teng xa yôna xo a baba.
Pela e hlokile mosela ka xo laella.

Xo roma xo monaté fêla xa xo use pelo.

Psiri e ile xaxotse xang.

Mokxonwana se ipeele o tla beelwa ke maxo.

O se bone monna xo yêla xaê komeng ke a tswa.

Rampatle o yêla xaê o re ke tla thweng ke mang.

O se bone xo akalla xa bo nong xo wa fase ke xa bo
yôna.

Mpšenyana ya hlôka moselana xa e sike tea
motho.

Molamu wa kotwane thšika ka ôna dia wêla.

Tau re e bôna ka mariri, a motho a ka teng.

Thšukudu tswa lehloding xo tšwa ka madi xa
xo pila.

Dia etwa ke e tšadi di wêla ka madiba.

Ilala pote xa e bolae. Sexokxo xodimo sea ka bolepu.

O bywang ya o weno ya fodisa.

Lehukubu na o ka taxa molala o Letebele. O ka
se kxahle Mosotho ka mala.

Mpya ya pholo ya hlôka lebelô ya lalla.

Mmele wa motho xa o na lemepe.
 Meetse a noka xa na botswaro.
 Noka ya tlala xa e thibelwe ka diatla e tletse.
 Mootlwa o re xo hlaba o be o tswa ka ntho ya ona.
 Motho eo ke lehlokwa la mphisa.
 Kxomo ya lla motho a lla sellô sa kxomo ke sa motho.
 Kxomo ya bona mong ya lla.
 Sehlola sa motho sea ithlolla, sehlola xo hlola sa
 kxomo.
 Dinalanyane ingapele moxolo xa ile xo ngapya a
 lla. Nakedi e lefa ka setopo.
 Mokhori xa bone monatlala ngwana a llela
 nakana ya mokhura le e se ke le mmone.
 Moya nameng o ya ka moxano.
 Morula o a hlaba eya kxosi wa hlaba.
 Šepa la bošexo xa le na monyedi wa lona.
 Moēpa dira tsa lehlabula wa ikêpêla.
 Mollwane wa lerumô xa o thselwe.
 Pala xobedi e phala pala xang.
 Matswele a kxomo a mane.
 Kxosi a e tswa lebya tau.
 Tau ya bata dixwaxwa ke xore e hlokile.
 Mohlang a nama xa xo hubale.

Yatsa molala e hwile molaleng.
 Boxoši bo sa eteleng bo bong bo tla jewa ke nkhu
 le naxa.

Boxoši bo sa boleng ke ba leswika fêla.

Īsatsi xe le hlaba le hlaba le molato.

Mo-laya kxoši o a itaêla.

Mpya xa di felwe.

Buabuang sa mpya se sale meetse se omeletse
 se a hlaba.

Īswatswa e tswa kxale modisa wa yôna o
 tswa nayo sakâseng.

Xa ke moxami ke mokotedi ke mothibedi a
 namane.

Mahlô a leba molaodi a kôma.

Phlako ya pitse ya moroba xa ya butswa e
 retetse e budule mahlong fêla.

Īete la mpya le baba mofaxodi wa yôna.

Nonyana xa di tloxane melodi.

Ma ke tlolopitswane ya bodiba bo.

Xo sa boelweng ke teng maropeng xo a boelwa.

Lehu re hwa la pitsana le sexô se a rokwa.

Lehlaba lentsewe le hlabile.

Laatswa ke dule xa ke boee nalo lentsewe leo.

Lefata xa le boee fêla.

O se bone motsumi xo kxalalla xa a bolaya
 o hlokile.

Thlaolosô Ya Maina A Batho.

Xe xo thwe ngwana o xodile a fiwe leina ba tla re ke Padi, mme e le xore ngwana o ile xo tswalwa mme a bexwa a ši a thewe leina Mme ba tla re ka mosô ba rea banna ba re ngwana o xodile a thewe leina, mme ba re ke Padi.

1. Thlaolosô ya leina la Padi ke xore xo padile, xo akanya xe o ka re felô fale xo padile nka se ke ka kxôna ke mo xo thata xo padile ke re kea xo thula.
2. Leina la Paledi o ba paletse ka xe e le Paledi a paletse puri.
3. Mohlamme ke xore mohlomong e tla ba ditaba mo xong ya se ke ya ba tšona.
4. Thêbê ke kwatse ya marumô le thêbê ya bupe xe basadi ba šila bupe xore bupe bo thsoloxele mo xodimo xa yôna.
5. Modise ke modisa wa dikxomo kapa modisa wa lexaê.
6. Molefe ke xore o swanetse xore o lefe motho eo ka xore o mo sentse.
7. Sesinyi ke xore ke sesinyi sa meehla a lefe xo feta fale xa malôba ka xe e le sesinyi.
8. Mlakajeno ke motho wa moeng eo a ttileng kajeno.
9. Mapheke ke xore o phekelle dikxomo tseo kapa o phekella fêla ka twape.

10. Maserumule ke serumula sa mollo kapa xo rumula fela motho a itunetse.
11. Rameši ke xore ke tātāxo meeši
12. Ramošiwane ke xore ke tātāxo Mošiwane.
13. Ramahlodi ke tātāxo Mahlodi.
14. Ntlaane ke xore a nthlang eola yēna wa mo lesa a ntse a na le molato.
15. Kolobakang, ke xore ke kolobê ya kae kapa ke ya lexae kapa ya naxeng.
16. Ntladiile ke xore o thile xo fedile di satse di ile ba di xapile di ile ke xōna o tlang.
17. Ramotalane ke tātāxo Motalane.
18. Modabe ke xore di a thselêla di dabêla seatla se seng 6 mme ore mosupa dia dabêla.
19. Seswai ke 8, ke xo phetha menwana e mebedi, dikxomo tsa ka di a swaile.
20. Makete ke xore nna ke ruwele makete a lehu kapa ke ruwele bokete ba morwalo.
21. Malefahlo ke xore ke tātāxo Lefahlo.
22. Lefahlo ke xore ke lefehlo la boxobe les le fehlang.
23. Motalane ke xore ke motho eo motala kapa ke e motalana mo xo eo wa xaxo.
24. Mahlodi ke xore mohlodi wa dinotse kapa mohlodi wa dira mohlodi wa dinotse.

25. Matli ke xore ke monyaki kapa matli a kxomo.
26. Meši ke xore meši a dinamama meši a pitsa.
27. Mošiwane ke xore mošinyana mošinyana wa mollô wa byanyana moši wa thunya.
28. Ntlaane ke xore nthla ya taba nthlana ya thipa. Ntlane a ši a tle Ntlang o a xana.
29. Mamotlane ke mmaxo Motlane. Motlane ke motho wa mmotlana wa fokolang.
30. Masello ke mmaxo Sellô. Sellô ke sellô sa xe xo hwile motho mme ngwana a tswa lewa moklang oo wa sellô mme o tla thewa leina leo la Sellô.
31. Ntwaaxae ke xore ke ntwa ya xae, xe xo ka lwa ntwa mo xae ya marumô mme xwa ngwana ba tla re ke Ntwaaxae.
32. Motlakadibe ke ngwana eo a tswetsweng xo le dibe ke lehu la motho eo moxolo mme ngwana a tswetsweng oo wa lehu ba tla re ke Motlakadibe.
33. Nthole ke xore motho eo a hlakang a ruwele a fihla mo xo wêna mme o sa ke wa mo rola o tla re: Nthole mme wêna wa êna wa mo rola.

Xe mohlôlôxadi a ka rōbala le monna o šele
 a mo tswadisa ngwana mohlomong e ka ba
 molato xe ba rata xo dira molato mme xa xo
 molato. Xe motho a robetse le mosadi mo morerong
 xa xo molato xe xo sa dire mozatsa mosadi eo
 molato. Monna xe a ratana le mosadi o tla
 mmiletsa kua thoko ba boledisanya xone ba
 ka kōpana kae. Xe ba utlwana ba tla ya
 ka ko ntlong ya monna eo kapa kua ntlong ya
 mosadi eo kapa kua šokeng kapa kua mašimong
 kapa kua nokeng kapa ka kua ntlê e le
 bošixo.

Mosadi xe a sentse monna wa xaxe ka
 xo tswala ngwana xa nthse selô, xo tla lefa
 monna fêla eo a mo sentse, ke yêna a tla
 lefa a nošši mosadi xa a tla lefa, ka
 xobane xa nke a latêlla monna kua xa xaxe,
 monna ke yêna a ileng a latêlla mosadi
 kua xa xaxe. Mosadi le xe a xo lateletse
 kua ntlong ya xaxo monna xa nke a
 mmolêla o tla loba bokaone a mpe a lefe,
 ka xone ba boletse babedi setlamô sa xone
 wêna mosadi o tlê kua ntlong ya ka mme
 ba dumellana byao.

Xe lesoxana le sentse mosetsana mme la patêla ka kxomo xo tla be xo fedile le xe a sa rate xo mo tsea xo tla be xo fedile. Ngwana e tla ba wa mosetsana, e tla re xe mosetsana a tsewa o tla ya nae kua boxadi ba xaxe. Kxomo eo e lefileng mosetsana e tla ba ya raxwe. Xe mosetsana a ka phoša ngwana eo xa xo na molato. Xe mosetsana a ka re xo ima a lefiwa a tloxe a ima xapê xa a hlwe a lefša xapê o lefiwa xa ntoo fêla.

Xe monna a xopolêla mosadi wa xaxe bofêbê o tla bitša batho ba babedi mme a mo sekisa mme ba di phêtha ba nnoši. Ka a ka humana monna eo mong ka mo ntlong o tla mo dira molato o tla mo lefisa, ke molato. Xe monna a ka nna kua mmerekong sebaka se se telle a tloxe a humana mosadi a tswetse ngwana o tla mo dira molato xe a rata mme ya ba molato.

Xe monna a ka imisa moxatsa kxoši o tla lefa lesome la dikxomo. Xe e le boxolo-xolo o na a tla bolawa, kapa xo tla ahlola kxoši ka fao e bônang ka teng kapa a dira boitha telo ka molato oo. Xe ntona kapa mokxômana a ka imisa mosadi wa mohlanka a ka lefa mohlomong e seng thata.

Xe lešoboro le ka kxelosa kxarebê mme
 la humana molato le tla otlwa mme ngwanyana
 a xobosa ke thaka ya xaxe a opêlwa difela tsa
 koša. Xa xo sekwa molato wa moetsana
 le wa xo kxelosa xo tla sêkêlwa ka mo lapeng
 a be a lefa. Xe lesoxana le sentse kxarebê
 mme la xana mme moetsana a be a swara
 ngwana, mme ngwana eo a tle a swana
 naê kapa a swana le eo mong wa leloko
 labo, mošimane o tla lefiswa le xe a xana,
 o tla xapêlwa dikxomo.

Xe moetsana a ka šupa lesoxana leo
 a re ke yêna eo a nthrentseng mme a yaka
 a bolêla maaka, xe a xo šupile xore ke wêna
 o swanetse xore o lefe. Xe a ka re xo lefa
 moraxo xwa humanwa e le maaka xo tla
 be xo fedile xa xo dirollwe ka xore o ile
 wa mo rôbala mme o sa tswala ngwana,
 o lefa ka xore o kile wa rôbala naê. Eo
 mong a ka se ke a patêla. Xe moetsana a
 imile mme a xana xo bolêla xore ke mokete
 o tla leswa byao le xe a ka swara ngwana
 xo tla nna byao.

Ka Xa Bana Ba Mafahla.

Nne e re xe mosadi a ka swara bana ba babedi eo mong a bolawe, xe ngwana a tswetswe ke monna ošele o na thewa ka xore ke hlaba. Xe ngwana a ka tšwalwa e le sexôlê o na a bolawa. Xe motho a ka tšwala ka mo ntlong ya monna eo mong o dirwa molato a lefe, xe xo rata yêna monna eo, mohlomong a lese. Xe motho a imisitse kxarebê wa lefa ka kxomo kapa ka tse 2. Xe a xana o tla iswa kua kxorong mo o tla fete a lefa tše tharo ka baka la xo ikxanetsa, ka xore molato o tla ahlolwa ke dihlatsi tseo di boneng mosetsana xe a rōbala le lesoxana leo.

Xe motho kapa lesoxana leo le ka kxelosa mosetsana xore a se ke a utlwa ditaêlô tša batswadi o tla sekisiwa, xe xo ka humanwa a na le molato o tla lefa le xe a sa mo imisa. Xe a na le raxwe ke yêna a tla dira molato, xe a se teng xo tla dira mmaaxwe, xe a se teng xo tla dira kxaitšedi, xe a se teng xo tla dira rangwanaxe le xe e le eo e leng modisa wa xaxe kapa malebana naê.

Ka Ka Dinku

Di ruwetsewe xo hlabiwa kapa xo rêka ka tsôna kxomo kapa seo se nyakexang. Xe xo tlile moeng o tla mo hlabisa nku le xe e le pudi, kapa le wêna xe o nyaka makhura o tla hlaba nku wa e nthsa makhura. Pudi e hlabiwa ka meehla xo feta kxomo le nku, yôna e hlabiwa byale ka kxoxo. Nku e hlabêlwa kxosi kapa moeng eo moxolo eo a thsepexileng. Dinku xa di a ata byale ka dipudi.

Ka Ka Dikxoxo

Basotho ba ne ntse ba na le dikxoxo le boxolo-xolo. Mme nne di sa jewe ke ba bohle le mae a tsôna a sa jewe.

Ka Ka Dimpya.

Di ne di ntse di le teng ka xobane mpya ke yôna e neng e boxoli selô seo se ka tlang bošixo le xo tsoma ka tsôna. Mme nne di sa ata^{mo} xo ba bohle dimpya le dixoxo

Ka Ka Polao Ya Bana.

Arne e re xe mothešana a ka ima xo phsatlwe mpa eo ka xo mo nosa dihlare le xe e le lethumathša xa le sware ngwana, o na a bolawa kapa xo sengwe mpa eo xone e fete e se ke a ba na le ngwana.

Ka xa masimo xo fetolwa xa ôna.
 Xe motho a huduxile a yo axa kua naxeng ešele
 a ka e fa thšimo tša xaxe ngwana abo kapa
 a ka rekanya thšimo le eo mong. Mme bana ba
 mohu eo a se hleweng a phela xo tla re mojalefa
 a ba abêla masimo xe ba mo kxopêla le banyana
 a ka nne a ba fa xe ba mo kxopêla.

Xe motho a ka tsea thšimo ya eo mong
 a beša kua le kxotleng o tla e amoxwa ntlê
 le tefa. Xe e le lehuti a ka le adingwa le xe e le
 thšimo ya molala a ka e adingwa. Thšimo xe
 e le ya nnete e le e boxale e bônwa ka mmu
 le dihlare tša mo teng ke mošwana le
 mesesele le maoka le mmu kapa meuku
 le thwana e melang mo selokong, le mabyang
 ao a leng mo teng e be sehloko le hlorumo
 le letokwa.

Thšimo xe e na le dihlare xo tla
 rêma monna dihlare mme a di kxobokêla,
 di ya re xo ôma a di thšuma. Mosadi o
 tla tle a hlaxola mme a ka rêma dihlare
 tse nyane mme monna o tla axêlla ka
 lecora.

Mme e tla re xe a šino xo kotula a bula
 kxôrô xore e be e kxolo mme le kua
 seboaneng axeditse setlai mme o tla re
 xe a ši a fole a lesa dikxomo di a e ja
 lehlaka, mme axeletse seboana. Mme o tla
 re xe a fola mabêlê o tla hlaola ao e leng
 peu, yôna a ka se ke a sila kapa xo a rekisa
 o tla a bolokêla xo fihlêla xe a yo byala išaxo
 mme a byala xapê.

Mme o tla re xe a yo byala a hlakanya
 le dipheko tsa xaxe xo thuša pea. Xo tla re
 xe e le nakô ya xo byala xo tla kxopêlwa
 mošatê xore peu e laolwe mme ke xôna ba
 ka byalang xe kxoši e nthsetse dihlakola tea
 peu mme xo tla lengwa ka mezoma ya
 diatla. Ho mong lê eo mong o tla yo itemêla
 a noši, a ka lema le mosadi le bana ba
 xaxe.

Xe xo kotulwa kapa xo hlaxolwa ke
 xôna eo mong a ka yo thuša eo mong xore
 e tle a mo fê tēpa ya xo hlaxola le ya xo
 kotula le ya xo fola. Xe motho a se na
 selô xe xo kotulwa wa ye kua xo eo mong
 xore a mo thuše e tle mantšiboana a
 mo fê selallô.

Xe xo hlaxolwa xo dirwa matsema ka byalwa xore ba thuse mong a thšimo, mme xo tla opelwa dikoaša tša xo hlaxolwa. Xe byalwa e ne e le bo bonthši bo setse kua xae ba tla re xe ba bo nwa ba bitša bakxalabye xore ba tlo nwa le bona, mme ke fao ba ka binang dikoaša tša mo xae. Mmē^{xe} mabêlê a šino xo tswala ba tla re xe ba bona xore nonyana ke e nthši ba tla bitša ngaka xore e tlê e upê thšimo eo xore nonyana e se ke ya eja mabêlê.

Xe xo tla tšie xo bitšwa ngaka xore e tlê e upê mašimo xore tšie e se ke ya a ja e fofêlê kua xodimo e fete. Xe xo eja diphôôfôlô le xona xo a upiwa xo thšumellwa mošidi wa sethunya le dihlare tse ding xore diphôôfôlô e se ke di a eja dibyalô tseo di byetsweng mo thšimong le xore ba di thee ka menêo le meutlwane.

Mohlomong ba tla dira dintlwane tseo e tleng ba rōbala ka mo xo tsōna xo leta diphôôfôlô le dinonyana, le mo thšimong xo bewa dithsosa tseo e le tša dinonyana tse ding ke tša diphôôfôlô le dithšwene xore e tle di boifê xo tla. Xe xo šino xo upiwa mašimo xo tla re xe xo šino xo folwa xwa tšwa seroto sa ngaka.

o tla re xe xo šino xo bōna xone mabêlê a budule xwa dirwa diboana mme ba tla di upa xore e se ke batho ba bang e se ke ba tlo utswa mabêlê mo seboaneng le xore e se ke batho ba a xopola a tswa diphefe nne e le a mantš'i xwa se ke xwa tswa selô. Mme ngaka e tla lefiwa ka ôna mabêlê ao a alafileng. Xe a šino xo folwa a tla iswa kua xaê ka makabana kapa ka dintlatla xe xo se na makaba a xo rwala mabêlê ao.

Xo tla šuxwa matlalô a diphôôfôlô xwa dirwa mekotla ya xo rwala mabêlê ao le xore xe mekotla kapa le dikxomo di se teng o tla re xo fola a rwala ka ntlatla a fêlê a isa kua xaê a thsêla ka mo sešixong mme ba tswakile ka molôra. Dinawa ba tla di lôkêla ka mo difaleng le tsōna ba tla di tswaka ka molôra mme ba thiba ka sentlwana sa teng. Sêšixo se na le sa sōna le sefala sa bolôkô le sōna se na le sa sōna xe o se bolokile mo xo lokileng se tla nna sebaka se se telle byale ka sešixo xe se le ka mo ntlong ya sōna se lotexile se nna sebaka se se telle. Sêšixo se loxwa ka moretlwa le ka modi le byang.

Dikxomo di laolwa ka xo itsiwe ka lethswaô la tsêbê. Nako ya xe xo se na byang di tle iswa morakeng xore e tle di fêlê di nonê mme di tle di tswalê ka selemô se seng le se seng.

Maina a a xo lema xa dikxomo tsa Sesotho di na le manaka a maxolo a lemetseng kua xodimo tse ding ke tse makxwatha tse ding ke lepetlekana, tse ding ke tse thšupya tse ding ke tse maobo.

Mme beng ba dikxomo ba di thswaya ka thatô ya bôna mme eo mong le eo mong o na le lethswaô la xaxe xore e tle a itse kxomo ya xaxe ka lethswao. Maina a mathswaô a dikxomo le dipudi ke aa: Leng ke seatla, leng ke thšiboxô la kuena, leng ke thlako ya phala. Mme mathšumô a dikxomo a tlile kajeno ka xe xo thšuma makxowa mo seropeng.

Batho ba thšuma di namane e sa le mabotlana e le xore ba dirêla xore e se ke di a bolawa ke sebetê, mme ba di thšume mo phatleng le mo mophexeng le mo maraxong, mme ke fao xo šupang lethšumô la Basotho. Mme xa le na thšupô ya xore engwê ke ya moketê; di thšumilwe mohuta o le mong fêla.

Lethswaô la tsêbê ka mo moraa tsêbê
 leina la teng ke thšiboxô la kuena. Lethswaô
 la xo sexa tsêbe ka mo pele ke sealla. Lethswaô
 la xo sexa xo senyana mo thleng ya tsêbê ke
 thlako ya phala. Xe o rêkane le eo mongkxomo
 kapa o tere ka yôna mosadi o tla re xe o di
 neile monga tsôna mme yêna o tla di thswaolla
 a thswaya la xaxe. Dikxomo tša boxadi ke tša
 monna eo le mosadi eo e leng batšwadi ba
 ngwanyana. Xe ba se teng ke xôna di ka
 laolwang ke mošemane wa mojalafa kapa
 eo e leng malebana le dikxomo tšeo.

Xe xo hwile motho eo a nang le
 dikxomo, xo tla hlabiwa engwê xore e mo
 fele setse. Ka mosô xwa hlabiwa eo e leng
 ya leloko ka moka xa lona, leina ke
 thlobosa ya motswadi a bona ka moka.
 Mme ka mosô xo tla nthsiwa kxomo
 engwê ya yo bexa kua mošatê ba re ke
 kôpamokxoši wa mohu moketê. Letlalô
 la kxomo ya moxoxa le newa baabo moxolo
 le hlôxô. Mo xong letlalô la kxomo ya
 moxoxa le ya le mohu ka mo mošimeng
 le dikobô tse ding tseo di sa ntseng di
 lokile ba di isa le yêna mohu.

Phudiso Ya Dikxomo

Xo lebellwa mo byang ba teng e leng bo bo ratwang ke dikxomo, mme ba laee basimanyana ba ba disang xore e tle ba yo disa kua teng. Mme ba tla fudisa mothsexare nakong ya lehlabula mme e tla re marixa xe xo sino xo folwa dikxomo di a eja lehlaka mme xwa re ka kwedi ya Photo xe di feditse xo ja mahlaka byang bo se teng mme ba robatsa dikxomo kua naxeng. Xo tla re ka kwedi ya Ngwetse pula e sena xo na mme xo laotswe pea mabelê a thôma xo tswa mme xwa thibelwa dikxomo xore e se hlwe di robala šokeng xore e se ke di a xataka masimo a batho.

Mme dikxomo selemô di xoroxa e sa le mothsexare le meetse di nwa mothsexare, di tswa mothsexare xe xo le byang xe e le lehlabula. Xe e le marixa di tswa e sa le borasa meetse di nwa e le mantšiboana di xoroxa xe tsatsi le psirima xe e le marixa kapa le satse le psirimile.

Mme xe dikxomo di jele lehlaka byang bo se teng di tla iswa morakeng, di tla nna kua teng xo fihlela xe pula e nêle byang bo hloxile, ke xôna di ka boelang kua xaê, xe beng ba dikxomo ba rata xe di nna kua teng di tla nna kua teng.

Mašoboro le bo-monna a bōna kapa masoxana ke bōna ba nnang natso koo merakeng, mme mo xae lesaka la dikxomo le axwa ka mafata. Kua šokeng ba tla axa ka madixa mme kxōrō ya mo xae ba tswalla ka mafata ba pheka. Kua morakeng, tswallwa ka madixa byale ka xe lesaka e tla be e le la madixa.

Lesaka la dikxomo le a thusiwa ka dipheko. Xapê xa le kenwe ke basadi, le dikxomo xa di kenwe ka boxare. Manamane a dipholwana ao e leng a pila xo tla kxêthwa e ngwê kapa tse 3 xore e be dipoo, mme xo tla re a mang ao a tla faxolwa ya ba makabana a xo uwala mabêlê kua mašimong le xo sila ka ôna. Mme tse ding dipowana di a leswa xore e ke di thselele pele di tla faxolwa di satse di thseletse. Xxomo xe e xwetswe e thōma xo dusa, o tla e bōna ka xo nōna, kapa xe e nyaka poo o tla bōna xe e xwêla dikxomo tse ding byale ka dipholo xe di xwêla di ntse di faxotswe. Xxomo e tswetseng xa ntsoo e bitswa poa xaang, xe e tswetse xararo e bediwa poa xararo. Xxomo e sa tswaleng e bediwa lengopa.

Motho xe a rapellwa badimo ka baka la xo se phele xa pila le xo se humane dithswanelô tsa xaxe o tla isiwa kua phupung ya badimo bao ba mo thswenyang, mme xo tla tsibisiwa maloko ohle a xaxe xone a be teng xo tlo mo rapellisisa badimo, mme xo tla hlabiwa seo se se bolêlwang ke ngaka kapa molwetse eo ka fao yêna a laetsweng ka teng kapa ngaka e boletseng ka teng. Mme xo tla nthsiwa kxomo e nthso kapa nku e nthso xo rapellwa molwetse eo mo lebitleng la badimo ba xaxe, ba hlohlorêla mošwang mo phupung ya badimo ba molwetse eo, mme ba mo rêta ka dirêtô tsa xaxe kapa le tsa ba bang bao wêna moneti o itseng maina a bôna. O tla rêta maina ka moka xa ôna xe wêna o a itse, o ka rêta ka fao o kxônang ka teng.

Kxomo xe e robexile e ya faphiwa ka mekhume ya sehlare xo tatellwe mo xo robexileng ka mokhume wa mooka kapa sehlare seo se se nang le mokhume, mme xo tla kwamolotse mokhume wa mooka kapa wa mouku le xe e le sehlare se seng seo se nang le mokhume. Mme ba tla tswatswaramolla kxobahla ba tata ka yôna mme e tla re moraxa matsatsi kapa sebaka mone ba tata ka kxobahla engwê xe ba bôna xo hlêpha ba xo tiisa ka e mphêa.

Kxomo xe e Hlabiya

E hlabêlwa morêrô kapa e hlabiya e le kxomo ya molato. Eo e leng morui a ka nne a hlaba byale ka kxoši. Motho fêla a ka se ke a hlaba kxomo a re ke hlabêla xo ja a ka se ke a hlaba kxomo a re ke a e ja, a ka e hlaba a rapêllwa badimo kapa e le molato wa morêrô. E tla re xo hlabiwa xe e le kxomo ya merapêlô ya badimo, ba tla tsea seka se se seng mo xo yôna xore se apeswe molwetse yoo, le xore batho bas ba tlileng xo mo rapêlla ba tla tsea ngati mošwang wa yôna ba wa ba xana ba mo forola ka ngati ba mo forolela mo lebitleng leo ba rapêllang motho eo mo teng ba tsea boditse kapa lenaka le xe e le thšimamo ba tla apesa motho eo a lwalang kapa a nang le badimo, mme ba tlare xo mo forohla ba tsea diphorola tša xaxe ba di lahlêla mo lebitleng leo le mošwang wa kxomo eo, le marapô a yôna kxomo yeo di tla kxobokêlwa xa mmoxo mo xodimo xa lebitla leo la badimo.

Xe kxomo e ka hlabiwa e le kxomo e sa bolawa ke bolwetse e swanetse xore e nthuwe lehlakore le ye mošatê. Malome a motho eo a tsee hlôxô xe e le ya maxadi, xe e se ya maxadi o tla e ja kapa a mo fa ka xo rata. Monmaxwe o tla newa serope eo moxolo o newa letsôxô, kxaitšedi o tla newa sehlanga seo a pipa karolo e nyane ya sôna a nea monmaxwe wa ngwanyana. Xe e le mošimane wa amoxetseng serope o tla tsea karolo ya thokô ya thlako a nea eo

Letsôxô o tla ripêla monnaxuwe ka thokô ya thlako mme hlôxô wa e nea mokxalabyê, mala a yôna wa a nea mosadi moxolo. Fas ke xe e le kxomo eo o e hlabileng fêla e se ya monêrô. Xe e le ya monêrô hlôxô ke ya malome le mala a yôna, serope ke ^{ba} sa mo xaê ba re ke serope sa mapakong ke serope sa kxomo ya maxadi, mme ba tla tsea serope le letsôxô ya ba sa bo mošimane mme ba tla se xobella moxobô ba se ruwele ka diatla ba opela.

Leumô ke la ka mo thopeng ke sêšeba sa baralli. Leumô la kxomo ya mo xaê, leumô la yôna ke la mmaxo mošetšana. Kxomo ya bakxonyana e tla nthsiwa mahlakore a mabedi ao a tlang a yo bexa kua mošatê, le leng lehlakore ke laabo mošemanyana le leng ke la abo ngwanyana ao a tswang mo kxomong ya abo mošimanyana ke xore yôna ke e kxolo e makhura. Xe e otila ba tlamexile xore ba e nonthse ka pudi.

Xo tla re xe ba hlabile kxomo eo ba besa dibete, di tla bexêlwa lekxotla le kxoši, seledu sôna ke sa banna. Morothwane ke wa badisa ba dikxomo, mexodu ke ya banna, mala ke a basadi, ditsêbê ke tsa banna, bôkô ke ba mong a hlôxô o tla bo bolokaj xore e tle ba re xe ba šuxa kobô ba tšase ka bôna boyo.

Ka xa kxamô ya Dikxomo.

Di xangwa xabedi mo letšiatšing. Namane e nthsiwa pele e o anya e rokotse e be xôna moxami a yôna a ka tsea kaôle a e tlama maoto a e xama. Xe e le hlwahlwarra e tla phunyetswa moxala ka mo dinkong kapa ya tlangwa dinaka mo koteng. Kxomo ya moxala e tla re xo phungwa dinko ka thipa xwa lôkêlwa moxala ka mo dinkong, xwa rengwa kota e. ena le sekxwaxe mme ba e kxwaxetsa ka mo dinkong ka kutla mme ya êma e emisitswe ke kota ya kutla. Xe ba šino xo xama ba tla e kxwaxolla kutla eo ba e lesa.

Manamane a mabottana a sala ka mo sakaneng la ôna a hlwa ka mo sakaneng xo fihlêla xe dikxomo di tla, a tla re xe xo šino xo xangwa mme a tloxa ka noši a yo fula, mme badisa ba tla re xe ba bôna xore a rata xo fula, ba tla a latsa kua ntle a lala a fula bošixo ya re moxare a hlwa ka mo sakaneng.

Masui a tla re xo fihla kua xaê xwa thsêlwa ka mo moriswing wa masui wa ka meehla xore xe a themile xo tla kokolwa lebebe la thsêlwa teetsonq ya re maswi xe a bedile ba sebetsa ka ôna. Manamane xe a nonne thata a tla thšumiwa mo mophexeng le mo hloxong le mo maraxong xo alafiwa sebete, le xore ke lethswao la Basotho.

Xo xangwa bosasa le mantšibona. Xe kxomo e tla xangwa xo nthsiwa namane e yo rokotsa pele mme moxami o tla tsea kxôle a e tlama maoto. Xe e xana xo tlangwa e eme ba tla e phunyetsa moxala mme ya re xe e tla xangwa xwa tsewa sekxaxa sa kota ya kxaxetswa mo dinkong ka mo sexoleng sa moxala wa dinko, mme ya xangwa mme eo mong mošimanyana kapa motho o tla swarêlla kxamelo eo, mme le yôna kxamelo eo e le ya morula e le kota e xwailweng byale ka kxamelo, mme eo mong mošimanyana e tla ba mokotedi wa namane, eo mong ke moxami eo mong ke mothswarelli a kxamelo.

Masui a a tla thêlwa ka mo tetsong ya masui, a mang a tla sadisetswa xo jewa ke bana le ba lapa ka moka xa bôna eo a ratang masui. Mme a mang masui a tla re xo thêma a fophisiwa mme ya re xe e le a bodila mme a jewa ke ba lapa ka moka xa bôna.

Ha xa Dipudi.

Dipudi di ruetswe xo hlabiwa kapa xo rêka kxomo ka diphôkô tse 6, kapa tse 4, o rêkêla xo hlabêla maxadi, kapa o nthsa kxomo o rêka dipudi tse nthši xo rua fêla. Sethôlê ke lesome la dipudi.

Kxoši xe a ka ikxêthêla mosadi ka xo rata xa xaxe xore e tle a buse sethšaba ke morwa wa xaxe ntlê le wa sethšaba a ka se ke a kxôna o swanetse xore a tsee mosadi eo e leng wa kôpanô le sethšaba xore sethšaba se yo mo tseela mosadi eo yêna xa a na xore a ikxêthêlê mosadi xore e be eo a tlenq a tswala kxoši ntlê le xe a satse eo e tlenq sethšaba sa utlwana nuê xore ke yêna mosadi wa sethšaba, ke yêna eo a tla tswala kxoši.

Ha xa polotso xa xo na tefa ya babolli, ba bollêla kxoši fêla ba tla dirêla kxoši modirô ya lexaê. Xo tla re masoxana xe ba tšwa makxoweng ba swanetse xore ba nthse thšêlêtê eo e leng ya maduma e lekaneng. Kelo eo e beilweng ke kxoši kapa 10f lesome kapa £1 ponto kapa 5f, ka fao kxoši a reang ka teng.

Monna eo mong le eo mong eo a yeng a ye makxoweng, lesoxana kapa rraxo masoxana le yêna o swanetse xore a nthse thšêlêtê ya maduma. Le xore batho ka moka ba na le toka ya xore kxoši a ba romê xo dira tirô enqwê a e kxêthê ka mefatô, ke modirô wa sethšaba.